

जून २०१५ / पाने ६० / किंमत ₹१०

लोकराज्य

वेद्य पावसाचा...

प्रधानमंत्री जन-धन योजना

अटल
पेन्शन
योजना

वर्षपूर्ती

मेक इन
इंडिया

प्रधानमंत्री
सुरक्षा
विमा
योजना

स्वच्छ भारत
अभियान

डिजिटल इंडिया
प्रधानमंत्री संसद
आदर्श ग्राम योजना

प्रधानमंत्री
जीवन ज्योती
विमा योजना

नवे पर्व समृद्धीचे

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखाली केंद्र सरकारला २६ मे रोजी १ वर्ष पूर्ण झाले.

या सरकारने वर्षभरात –

- औद्योगिक विकास आणि गुंतवणुकीसाठी – मेक इन इंडिया
- स्वच्छतेसाठी – स्वच्छ भारत योजना
- सामान्यांच्या आर्थिक सुरक्षेसाठी – जनधन योजना, अटल पेन्शन योजना, प्रधानमंत्री सुरक्षा विमा योजना, प्रधानमंत्री जीवनज्योती विमा योजना
- शेतकऱ्यांसाठी – कर्जमाफी
- गतिमान प्रशासनासाठी – डिजिटल इंडिया
- ग्रामविकासासाठी – पंतप्रधान आदर्श ग्राम योजना
- स्वयंरोजगारासाठी – स्किल इंडिया

अशा अभिनव योजनांद्वारे प्रगती आणि विकासाचे चक्र गतिमान केले.

समृद्धीचे हे नवे पर्व साकारण्यासाठी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी आणि

केंद्र सरकारचे **महाराष्ट्रातर्फे अभिनंदन...**

देवेंद्र फडणवीस
मुख्यमंत्री

माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय,
महाराष्ट्र शासन

लोकराज्य

संपादन

- अतिथी संपादक मनीषा पाटणकर-म्हैसकर
- मुख्य संपादक चंद्रशेखर ओक
- प्रबंध संपादक देवेंद्र भुजबळ
- संपादक सुरेश वांदिले
- कार्यकारी संपादक प्रवीण टाके
- उपसंपादक प्रवीण कुलकर्णी
- राजाराम देवकर

प्रशासन

- प्रशासन व वितरण अधिकारी दिगंबर पालवे
- वितरण अधिकारी विलास बोडके
- साहाय्य विद्या कदम नितीन कुटे

मांडणी

- मुख्यपृष्ठ सीमा रनाळकर
- मांडणी, सजावट शैलेश कदम
- मुद्रण एच.टी. मीडिया लि.
- दिघे, नवी मुंबई

पत्ता

माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय,
नवीन प्रशासन भवन, १७० मजला,
मंत्रालयासमार, हूतात्मा राजगुरु चौक,
मुंबई-४०० ०३२.

email : lokrajya2011@gmail.com

वितरण आणि वर्गणीदार

वर्गणीदार व तक्रार निवारण - ०२२-२२०२१५३०

email : lokrajyavitaran@gmail.com

lokvitaran@dgipr.maharashtra.gov.in

ई - लोकराज्य <http://dgipr.maharashtra.gov.in>

महाराष्ट्र-चीनचे पर्व नवे विकासाचे

चीन हा भारताचा सर्वांत मोठा व्यावसायिक भागीदार आहे. पण तरीही या देशाकडून भारतातील गुंतवणूक त्या प्रमाणात होत नाही. चीन आणि भारतीय कंपन्या एकमेकांच्या व्यावसायिक पद्धती समजून घेण्यास कमी पडत आहेत, ही यातील एक प्रमुख अडचण आहे. त्यामुळे एकमेकांना समजून घेण्याची प्रक्रिया गतिमान करण्यासह व्यापारी संबंध वाढविण्यासाठी भारत आणि चीन यांनी पुढाकार घेतला आहे.

६

नव्या हंगामासाठी शेती सज्ज

१०

मान्सूनच्या दोलायमान परिस्थितीच्या पार्श्वभूमीवर शेतीचा आपत्कालीन आराखडा निश्चित करण्यात आला आहे.

स्वच्छ

महाराष्ट्र २

अभियान २

ऑक्टोबर

२०१९ पर्यंत

राबवण्यात येणार आहे. या कालावधीत नागरी भागात शौचालये उपलब्ध करून देण्यात येतील. तसेच घनकचन्याची शास्त्रोक्त पद्धतीने विल्हेवाट लावण्यात येईल. हे अभियान यशस्वी करण्यासाठी ७ बाबींवर विशेष भर देण्यात येणार आहे.

२०

खुल्या दिलाचा लोकनेता

विषय माहिती असला तरीही समोरच्याला मधेच न अडवता त्याचे पूर्ण ऐकून घेणे ही सार्वजनिक बांधकाम मंत्री (उपक्रम) एकनाथ शिंदे यांची खासियत आहे.

२६

मुख्यमंत्र्यांचा शेतकर्यांना दिलासा

३६

यांशिवाय

- पर्यावरणपूरक विकास
- महापर्वासाठी सज्ज
- समाजसुधारक

- निराशय : निरोगी दृष्टी, दाखळी सृष्टी
- भ्रमंती : खट्ट्याळ वारा, कोसळणरे धबधबे
- प्रेरणा : परिश्रम आणि निश्चित दिशा

३४

सामाजिक सुरक्षिततेचा नवा आयाम

३०

केंद्र सरकारने सर्वसामान्यांना आर्थिक सुरक्षा देणाऱ्या विविध विमा योजनांचा प्रारंभ करून समाजातील मोठ्या घटकाला आर्थिक सुरक्षा प्रदान केली आहे.

आँनलाइन... लोकशाही दिन

राष्ट्रीय तंत्रज्ञान दिनाचे औचित्य साधत राज्यात प्रथमच व्हीडिओ कॉन्फरनेसिंगच्या माध्यमातून लोकशाही दिनाचे आयोजन करण्यात आले. सामान्यांना गतिमान प्रशासनाचा अनुभव यामुळे मिळाला.

प्रेरणादायी

लोकराज्याच्या मे महिन्यातील अंकातील प्रेरणा हे सदर खूप प्रेरणादायी ठरले. वाचून नवचेतना मिळाली. लोकराज्य हे मासिक लहानांपासून मोठ्यांपर्यंत सर्वसाठीच वाचनीय असते. यातील विविध सदरे, शासकीय योजना, राज्याच्या प्रगतीचा आढावा आदीमुळे सर्वसमावेशक आणि अचूक माहिती मिळते.

- निलेश कासार

वाचनीय

मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांच्या जर्मनी, इस्त्रायल दौऱ्यांचे वृत्तलेख, केंद्र सरकारच्या वर्षपूर्तीनिमित्त मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी लिहिलेला विशेष लेख, महाराष्ट्र भूषण शिवशाहीर बाबासाहेब पुरंदरे यांच्यावरील विशेष लेख वाचनीय आहे.

- भागवत बाहेकर, बुलडाणा

मौलिक

लोकराज्य एप्रिलच्या अंकात डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या कार्याविषयी दिलेली माहिती अतिशय मौलिक होती. भारतीय संविधान लिहीत असताना त्यांनी मांडलेल्या विचारांचा ऊहापोह अत्यंत महत्त्वपूर्ण आहे.

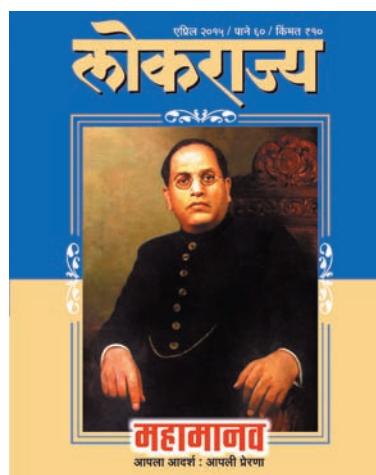
बाबासाहेब गुलबे
उमरगा (कोर्ट), ता.अहमदपूर

प्रेरणादायी आणि मार्गदर्शक

एप्रिल महिन्याचा 'लोकराज्य' अंक अतिशय प्रेरणादायी व तितकाच मार्गदर्शक आहे. या अंकातील भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या ठेवण्यासारखे व ज्ञानात भर घालणारे आहेत.

निम्न आपुलकी, आरथा आणि आभाळाएवढा दिवस या लेखातून महाराष्ट्राचा कर्तव्यदक्ष व शेतकऱ्यांच्या तोऱ्यून त्यांच्या समस्या ऐकणारा मुख्यमंत्री मनाला भावला.

- राहुल जेंगळे, कारेपना, चंद्रपूर

वार्षिक वर्गणी

वरिष्ठ सहायक संचालक (प्रकाशने), माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, बैरेक नं. ११, फ्री प्रेस जर्नल मार्ग, मुंबई-४०००२१ या पत्त्यावर मनीआँडरने पाठवावी किंवा 'लेखाधिकारी, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई' यांच्या नावे मुंबई येथे वठणाऱ्या शाखेचा डिमांड ड्रॉफ्ट पाठवावा. लोकराज्य अंकाच्या वर्गणीदारांनी नूतनीकरणासाठी वार्षिक वर्गणी पाठवताना आपला वर्गणी क्रमांक कळवावा. (प्रति अंक मूल्य १० रुपये, वार्षिक वर्गणी रु. १००)

लोकराज्याची वर्गणी ऑनलाईन भरण्यासाठी

अप्रतिम

लोकराज्याचा 'मे २०१५' च्या अंकातील महाराष्ट्र दिनाच्या पार्श्वभूमीवरील राज्यपाल सी. विद्यासागर राव यांची मुलाखत अप्रतिम झाली आहे. त्याचबरोबर मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी भविष्यातील महाराष्ट्राबाबत केलेले मुक्त यिंतन महाराष्ट्राची दिशा स्पष्ट करणारे आहे.

- कौस्तुभ नाईक, कोल्हापूर

'प्रेरणा' सदर आवडते

लोकराज्यमधील 'प्रेरणा' सदर प्रत्येक अंकात यशस्वी अधिकाऱ्यांच्या मुलाखती प्रसिद्ध करते. ज्यामुळे स्पर्धा परीक्षांची

तयारी करणाऱ्या आम्हा विद्यार्थ्यांना MPSC, UPSC ची सखोल माहिती, त्याची अभ्यास व परीक्षा प्रक्रिया याची इत्थंभूत माहिती या मासिकाद्वारे मिळते.

केतन लोणारकर हिंगणघाट, वर्धा

हृदयस्पर्शी

भारतरत्न डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जयंतीनिमित्त प्रकाशित विशेषांक अत्यंत महत्त्वपूर्ण होता. त्यामध्ये यशवंत मनोहर यांची कविता हृदयस्पर्शी होती. यामधून प्रकाशित झालेली माहिती, यापूर्वी मला वाचायला मिळाली नाही, म्हणून हा अंक विशेष महत्त्वपूर्ण ठरला. 'मेक इन महाराष्ट्र' हा कार्यक्रम राबवून मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी महाराष्ट्राला सर्वोच्च शिखरावर नेण्याचे ध्येय हाती घेतल्याचे लक्षात येते.

- सुरज चवरे, नागपूर

प्रतिक्रियांचे स्वागत

लोकराज्य अंकाची गुणवत्ता आणि संदर्भमूल्य वाढवण्यासाठी आपल्या प्रतिक्रिया आम्हाला हव्या आहेत.

पत्ता : संपादक, लोकराज्य, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, नवीन प्रशासन भवन, १७वा मजला, मंत्रालयास्थान, मुंबई-४०००३२

* या अंकात व्यक्त केलेल्या मतांशी शासन सहमत असेलच असे नाही.

वेध पावसाचा

संपूर्ण महाराष्ट्राला सध्या पावसाचे वेध लागले आहेत. यंदा समाधानकारक पाऊस पडेल, असा अंदाज हवामान खात्याने व्यक्त केला आहे. त्यामुळे शेतकरी व सर्वसामान्यांना दिलासा मिळेल. शेतीचा नवीन हंगाम, मान्सूनपूर्व तयारी, आपत्ती व्यवस्थापन, बदलता मान्सून, जलयुक्त शिवार योजना याबाबत आम्ही या अंकात विस्तृत माहिती दिली आहे.

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखाली चीनमध्ये गेलेल्या उच्चस्तरीय शिष्टमंडळात मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांचा समावेश होता. या दौऱ्यामुळे चीन आणि महाराष्ट्रामध्ये औद्योगिक विकास आणि गुंतवणुकीच्या नव्या पर्वाचा आरंभ होणार आहे.

यावेळी औरंगाबाद आणि दूनहुआंग या दोन ऐतिहासिक शहरांचा विकास, 'सिस्टर सिटी' म्हणून करण्याचा द्विपक्षीय करार करण्यात आला. औरंगाबाद परिसरातील अंजंठा लेण्या आणि दूनहुआंग परिसरातील मोगावो बौद्ध लेण्यांमध्ये फार मोठे साम्य आढळून येते. या दोन शहरातील सांस्कृतिक साधार्थ्य चौथ्या शतकाइतके जुने आहे. लेण्यांच्या निर्मितीची कला आणि बौद्ध धर्माचा प्रसार हा औरंगाबाद ते दूनहुआंग अशा सिल्क रोडने झाला आहे. या दोन शहरांमध्ये झालेल्या करारामुळे पर्यटन आणि सांस्कृतिक विकासाला चालना मिळेल.

स्वच्छ भारत योजनेतर्फत आपल्या राज्यात स्वच्छ महाराष्ट्र अभियान राबवण्यात येणार आहे. या अनुषंगाने स्वच्छतेच्या सप्तपदीचा संकल्प करण्यासाठी कोकण विभागातील महापौर, नगराध्यक्ष व इतर लोक प्रतिनिधी यांची कार्यशाळा नुकतीच घेण्यात आली. यामध्ये मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी उपस्थितांना स्वच्छतेच्या संकल्पाची शपथ दिली. हे अभियान लोकसहभागाद्वारे मोठे यश मिळवेल, असा विश्वास आहे.

सर्वसामान्यांना आर्थिक सुरक्षा देणाऱ्या केंद्र सरकारच्या विविध योजनांचा आढावा, महाराष्ट्रातील गडकिळे, प्रेरणा, संस्कृती आणि भ्रमंती ही नेहमीची सदरे वाचकांचे भावविश्व समृद्ध करतील.

महान्यूज या वेबपोर्टलमध्ये महाभ्रमंती हा नवा स्तंभ सुरु करण्यात आला असून त्यामध्ये महाराष्ट्रातील विविध पर्यटनस्थळांची माहिती देण्यात येणार आहे. असेच नवे बदल, नव्या विषयांचा समावेश दिलखुलास आणि जय महाराष्ट्र या कार्यक्रमांमध्येही करण्यात येऊन ते अधिक ज्ञानवर्धक आणि उपयुक्त करण्यात आले आहेत.

लोकराज्याच्या इतर अंकांप्रमाणेच हा अंकही आमच्या वाचकांना आवडेल, अशी आशा आहे.

मनीषा पाटणकर-मैसकर

सचिव

(माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय)

महाराष्ट्र-चीनचे पर्व नवे विकासाचे

दोन शेजारी राष्ट्रांतील संबंध मजबूत व्हायचे असतील तर, त्यांच्यात राजकीय, आर्थिक व सामाजिक पातळीवर दृढ ऋणानुबंध असावे लागतात. तसेच ते वेळोवेळी वृद्धिंगत करण्यासाठी नियमित प्रयत्न आवश्यक असतात. पंतप्रधानांनी या दौन्यासाठी

मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांची निवड केली होती. या पाच दिवसीय दौन्यात मेक इन महाराष्ट्र अभियान यशस्वी करण्याच्या दृष्टीने अधिकाधिक उद्योग व कंपन्यांची महाराष्ट्रात गुंतवणूक व्हावी यासाठी मुख्यमंत्र्यांनी विविध कंपन्यांसोबत बैठक घेऊन चर्चा केली. यानिमित

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वाखाली गेलेल्या उच्चस्तरीय शिष्टमंडळासमवेत मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस.

स्मार्ट सिटी ते सिस्टर सिटी

- महाराष्ट्रातील औरंगाबाद आणि चीनमधील दूनहुआंग या दोन शहरांमध्ये सांस्कृतिक बाबतीत मोठ्या प्रमाणात साम्य आहे. चौथ्या शतकात बौद्ध भिखुंनी औरंगाबाद जवळच्या अजिंठा गुंफेत कोरलेल्या बुद्ध मूर्ती आणि दूनहुआंग येथील मोगांओ गुंफा यांच्यामध्ये बरेच साम्य आहे. या सांस्कृतिक साम्यतेच्या अनोख्या पार्श्वभूमीवर औरंगाबाद आणि दूनहुआंग या दोन शहरांमध्ये 'सिस्टर सिटी' करार करण्यात येउन एका नव्या पर्वाला प्रारंभ करण्यात आला.
- हेनान प्रांताचे गव्हर्नर झी फुझान यांनी श्री. फडणवीस यांची भेट घेतली. यावेळी झालेली बैठक अतिशय सकारात्मक होती. महाराष्ट्र आणि हेनानदरम्यान असलेल्या विविध साम्यतांवर यावेळी चर्चा करण्यात आली. महाराष्ट्राशी सांस्कृतिक आणि व्यापारी संबंध अधिक वृद्धिंगत करण्यावर श्री. फुझान यांनी भर दिला.
- विमानतळ परिसरात सोयीसुविधांच्या निर्मितीसाठी हेनान प्रांताने विकसित केलेल्या विमानतळकेंद्रित विकासाच्या मॉडेलची माहिती मुख्यमंत्री फडणवीस यांनी घेतली. यावेळी मुख्यमंत्र्यांनी श्री. फुझान यांना महाराष्ट्र भेटीचे निमंत्रण दिले.
- मुख्यमंत्र्यांच्या स्वागतासाठी संपूर्ण हेनान गव्हर्निंग काउन्सिल हजर असणे हा एक गौरवच होता. झेन्जाऊ हे हेनान प्रांताच्या राजधानीचे शहर आहे.
- रामायणाचा चिनी भाषेत अनुवाद करणाऱ्या प्रो. जी शियानलिन यांच्या समृद्ध्यर्थ चिनी भाषा केंद्र उभारण्याचा मानस मुख्यमंत्र्यांनी व्यक्त केला.
- महाराष्ट्रातील गुंतवणूकदारांमध्ये चीनचे मोठे योगदान आहे. चीन सध्या ३५० दशलक्ष अमेरिकन डॉलर्स इतकी गुंतवणूक करते आहे. बंदरांचा विकास आणि समुद्री प्रकल्पांच्या तंत्रज्ञानामध्ये चीनने उत्तम प्रगती केली आहे. या धर्तीवर मुंबईमध्ये सागरी महामार्ग आणि ट्रान्सहार्बर लिंक बांधण्याचे राज्याचे नियोजन आहे.
- तैयुआन प्रोजेक्ट (टीझेड) ही कंपनी महाराष्ट्रात क्रेनचे उत्पादन करणार आहे. या कंपनीने पुणे आणि नागपूर येथे २०० कोटींचा उत्पादन प्रकल्प उभारण्याची तयारी दर्शवली आहे. भूमी अधिग्रहण, कारखान्यांचे बांधकाम व इतर

नव्या हंगामासाठी शेती सज्ज

जलयुक्त शिवार मोहिमेतून कायमस्वरूपी दुष्काळमुळीबरोबरच
उपग्रहावर आधारित पीक विमा योजना, पुरेसा कृषी
पतपुरवठा, खते आणि बियाणे पुरवठ्यासाठी राज्य सरकारने
तयारी केली आहे. मान्सूनच्या दोलायमान परिस्थितीच्या
पार्श्वभूमीवर शेतीचा आपत्कालीन आराखडादेखील
निश्चित करण्यात आला आहे.

‘ने’ मेचि येतो पावसाळा’ याप्रमाणे नैसर्गिक संकटांना सामोरे जाण्यासाठी यंदा पुन्हा एकदा शेती आणि शेतकरी सज्ज झाला आहे. राज्यभर जिल्हानिहाय खरीप नियोजनच्या बैठका संपन्न झाल्या असून मुंबईतील (ता.२७) राज्यस्तरीय खरीप बैठकीनंतर खरीप नियोजनाचे सोपस्कर पार पडतील. गेल्या तीन वर्षातील सातत्याने सहन केलेला दुष्काळ त्यानंतर गारपीट आणि अतिवृष्टीच्या संकटातून शेतकरी सावरत आहे. जलयुक्त शिवार मोहिमेतून कायमस्वरूपी दुष्काळमुळीबरोबरच उपग्रहावर आधारित पीक विमा योजना, पुरेसा कृषी पतपुरवठा, खते आणि बियाणे पुरवठ्यासाठी राज्य सरकारने तयारी केली आहे. मान्सूनच्या दोलायमान परिस्थितीच्या पार्श्वभूमीवर शेतीचा आपत्कालीन आराखडादेखील निश्चित करण्यात आला आहे. यामुळे यंदाचा खरीप हंगाम खन्या अर्थाने राज्यासाठी फलदायी ठरेल अशी अपेक्षा ठेवू या.

लहरी हवामान

जागतिक पातळीवर हवामानबदलाचा परिणाम म्हणून निर्मित लहरी हवामानामुळे नैसर्गिक आपत्तीच्या संकटात वाढ झाली आहे. स्वातंत्र्यानंतर प्रामुख्याने उत्पादकता वाढ आणि काही प्रमाणात शेती गुंतवणुकीवर भर देण्यात आला. परंतु निसर्गाच्या बेबरवशावर शेतीला सक्षम विम्याचे कवच देण्यात आले नव्हते. अनिश्चिततेच्या भोव्यात सापडलेल्या शेतीला संरक्षण देण्याची आवश्यकता आहे. परवडणाऱ्या विमा हप्त्याच्या माध्यमातून उत्पन्न हमीची शेतकऱ्यांना नितांत गरज आहे.

मूल्यवर्धन

एकदा उत्पन्नाची हमी मिळाल्यानंतर खन्या अर्थाने त्यानंतर लागवडीचे आधुनिक तंत्रज्ञान, शेतमालाचे मार्केटिंग, आणि मूल्यवर्धनाचा विचार होऊ शकेल. सक्षम विमा हे आजच्या घडीला सर्वांत मोठे आव्हान आहे. पीक विम्यासाठी सध्याच्या निकषामुळे अनेक शेतकरी मदतीपासून वंचित राहत आहेत. राज्य सरकारने ‘स्विस-रे’ कंपनीशी याबाबत करार केला असून यंदाच्या खरीप हंगामापासून ५ पिकांसाठी उपग्रह सर्वेक्षण आणि १० टक्के पीक कापणी प्रयोगाचा समावेश असलेली प्रायोगिक पीक विमा योजना राबवण्यात येणार असल्याची घोषणा निश्चितपणे स्वागतार्ह आहे. राष्ट्रीय कृषी विमा

विजय गायकवाड

विमा कंपनीकडून जाहीर करण्यात आली आहे.

वेगाने वाढणारे नागरीकरण

आपल्या राज्यात नागरीकरण वेगाने वाढत असून, संपूर्ण राज्यात सुमारे ४९ टक्के नागरीकरण झाले आहे. दुसरीकडे आपल्या अर्थव्यवस्थेत १९८० मध्ये शेती क्षेत्राचे योगदान ३७ टक्के इतके होते, ते आता १८ टक्के इतके खाली आले आहे. देशातील सुमारे ८४ टक्के छोटे शेतकरी असून, त्यांची जमीनधारणा २ हेक्टरपेक्षा कमी आहे. देशाच्या ८ टक्के विकासदराच्या उद्दिष्टासाठी, शेतीमधील विकास दर हा ४ टक्के असायला हवा. अन्नसुरक्षेचा मुद्दाही महत्वाचा आहे. या पार्श्वभूमीवर सार्वजनिक-खासगी भागीदारीला महत्व आहे.

लहसी पाऊस, चिंतेत वाट

महाबळेश्वरचा पाऊस कमी होतोय...पुण्यातील 'सेंटर फॉर क्लायमेट चॅंज रिसर्च' या संस्थेच्या अभ्यासातील हा धक्कादायक निष्कर्ष. खरेतर हा अभ्यास प्रसिद्ध होठन काही काळ लोटला, तरीही तो धक्कादायक वाटतो. कारण या अभ्यासातून पावसाच्या बदलांबाबत बरेच काही माहीत झाले आहे. हे पाहून माझ्यासारख्या हवामान अभ्यासकाच्या मनात स्वाभाविकपणे एक प्रश्न उपस्थित होतो, हे सर्व कशामुळे- तापमानवाढीमुळे की इतर कारणांमुळे?

सेंटर फॉर क्लायमेट चॅंज रिसर्च हे पुण्यातील 'भारतीय उष्णप्रदेशीय हवामानशास्त्र संस्था' अर्थात 'आयआयटीएम' या संस्थेच्या आवारात असलेले महत्त्वाचे केंद्र.

तिथे हवामानातील बदलांचा शास्त्रशुद्ध पद्धतीने मागोवा घेतला जातो. वेगवेगळे अभ्यास केले जातात. हा अभ्यास करताना हवामानाच्या जुन्या नोंदींचा अर्थ तपासून घेतला जातो. त्यात हवामानाचा काही कल दिसतो का, हेही पाहिले जाते. या संस्थेचे संचालक आर. कृष्णन आणि जे. व्ही. जावडेकर, भिलिंद मुजुमदार या अभ्यासकांनी देशातील मोसमी पावसाच्या आतापर्यंतच्या आकडेवारीचा तपशीलवार अभ्यास केला.

ही आकडेवारी थोडीथोडी काही, तर १८७९ ते २०११ अशी तब्बल १४१ वर्षांची आहे. त्यात अनेक चढतार पाहायला मिळाले- काही वर्षागणिक होते, तर काही दशकागणिक! त्यातून काही कलसुद्धा पाहायला मिळाले. त्याबाबतची निरीक्षणे बरंच काही सांगणारी आहेत.

आता महाबळेश्वरबाबत... हा अभ्यास महाबळेश्वरबाबत स्पष्टपणे सांगतो की, तेथे १९०१ ते २०११ या काळात पावसाच्या प्रमाणात दशकाला १.२१ टक्के या वेगाने घट झाली आहे. हे आकडेवारीत मांडायचे तर तेथील पावसाचे प्रमाण दशकाला तब्बल ७१ मिलिमीटर या वेगाने कमी होत आहे.

आणखी महत्त्वाचा मुद्दा म्हणजे- काही

प्रयोग अशी शक्यता दर्शवतात की, ग्लोबल वॉर्मिंगचा परिणाम म्हणून

मान्सूनाच्या वान्यांची ताकत कमी होत आहे. परिणामी, डोंगरी भागातील पावसाच्या प्रमाणात घट झाली आहे.

हे महाबळेश्वरसारख्या पर्यायम घाटातील आणि विपुल जैवविविधतेचा भागात घडणे ही काळजी वाढवणारी बाब आहे.

हे सर्व निष्कर्ष मांडून ही मंडळी असा प्रश्न उपस्थित करतात की, 'मोसमी पावसाचा जोर कमी झाला आहे का?

मोसमी पावसात (मान्सून) काही बदल होत आहेत का, याचा विचार करताना या अभ्यासातील शेवटचा प्रश्न महत्त्वाचा ठरतो. त्याचाच मागोवा घेत या बदलांबाबत जाणून घ्यावे लागेल. या नोंदी

आणि आकडेवारीशी संबंधित अभ्यासाला जोडूनच सध्या हवामानात जाणवणारे बदल समजून घ्यावे लागतील.

पावसाबाबतची आपली काय निरीक्षणे आहेत?.. थोडक्यात सांगायचे तर सर्वसामान्य माणसाला पावसाचा भरवसाच उरलेला नाही. २०१४ आणि २०१५ या वर्षांचे उदाहरण घेऊ. या काळात पावसाला कधी संपला आणि इतर ऋतू कधी सुरु झाले हे नेमकेपणाने सांगता येत नाही. पूर्वी इतर

ऋतुंमध्ये पाऊस पडत नव्हता असे नाही. मात्र, तो अपवाद ठरावा इतका क्वचित पडत होता. आता मात्र तो अपवाद झालेला नाही, तर

अभिजीत घोरपडे

मान्सून - तयारी प्रशासनाची

पावसाळ्यात आपत्कालीन परिस्थितीचा सामना करण्यासाठी राज्य शासनाने आवश्यक त्वा सर्व उपाययोजना केल्या आहेत. त्वा दृष्टीने राज्यातील सर्व प्रशासकीय यंत्रणा सञ्ज झाल्या आहेत. पावसाळ्यात कोणत्याही आपत्तीचा नागरिकांना फटका बसू नव्ये यासाठी सर्व प्रशासकीय यंत्रणांनी योग्य समन्वय साधून नियोजन करावे, अशा महत्वपूर्ण सूचना मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी मान्सूनपूर्व आढावा बैठकीत दिल्या.

आपत्ती व्यवस्थापनाच्य दृष्टीने सर्व जिल्हांचे आपत्तीव्यवस्थापन आराखडे पूर्ण झाले आहेत. प्रशासकीय यंत्रणेने आपत्ती व्यवस्थापनाबाबत नियोजन करताना ते गावपातळीपर्यंत पोहोचेल याची दक्षता घ्यावी, नागरिकांमध्ये जागरूकता निर्माण करण्यासाठी प्रयत्न करावेत, राज्य शासन तसेच लष्कर, नौदल, राष्ट्रीय आपत्ती निवारण दल यासारख्या विविध यंत्रणांशी समन्वय ठेवावा, सूक्ष्म नियोजनावर भर देऊन सर्व मान्सूनपूर्व कामे युद्धपातळीवर पूर्ण करावी, अशा महत्वपूर्ण सूचना मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी सहाय्या अंतिमित्र येथे पार पडलेल्या राज्यस्तरीय मान्सूनपूर्व आढावा बैठकीत दिल्या. यावेळी राज्यमंत्री दिलीप कांबळे उपरिथित होते. मुंबईसह सर्वच महापालिका क्षेत्रात नालेसफाई वेळेवर आणि योग्यरीतीने होणे आवश्यक असल्याचेही मुख्यमंत्र्यांनी अधोरेखित केले. रस्ते, पाणीपुरवठा, निवारा तसेच अन्य मान्सूनपूर्व कामे तातडीने पूर्ण करावेत. शिवाय मुंबईत पाणी साचणार नाही याची नोंद घ्यावी, मुंबई महानगर परिसरात राष्ट्रीय आपत्ती निवारण दलाचे एक पथक ठाणे येथे तैनात करण्याच्या सूचनाही मुख्यमंत्र्यांनी दिल्या आहेत.

यंत्रणा...

आपत्ती उद्भवल्यास तिचा सामना करण्यासाठी पूरप्रवण गावांची आवी, पूर नियंत्रण कक्ष, बचाव कार्यासाठी विविध तुकड्या, लाइफ बॉय तसेच लाइफ जाकेट्स, यांत्रिक बोटी, रबर बोटी, लायटनिंग टॉवर आदी साधने, धरणांच्या पाणीसाठा विसर्गाचे नियोजन, रस्ते-पुलांची बांधणी, तात्पुरत्या निवाचांची सोय, धोकादायक झाडांची कटाई, रिटेनिंग वॉल्स, नालेसफाई, आपत्तीची पूर्वसूचना देण्यासाठी एसएमएस ब्लास्टर तंत्रज्ञान, वीज अटकाव यंत्रणा, आवश्यक आरोग्य सेवा आदी उपाययोजना करण्यात आल्या आहेत. नंदुरबार, धुळे, पालघर, ठाणे, चंद्रपूर, गडविरोली येथील अंतिरुग्म गावांचा पावसाळ्यात संपर्क सुटत असल्याने अशा गावांना जून ते सप्टेंबर दरम्यानचे धान्य आताचे पुरविण्यात आले आहे. 'कुलाबा वेधशाळा, जलसंपदा विभाग, लष्कर, नौदल, भारतीय तटरक्षक दल, राष्ट्रीय आपत्ती निवारण दल, मध्य रेल्वे, कोकण रेल्वे, मुंबई महापालिका, नागपूर, पुणे, औरंगाबाद, कोकण,

अमरावती विभागाने योग्य तयारी केली आहे. या विभागांनी समन्वय साधून गेल्या वर्षीपेक्षा अधिक चांगली कामगिरी कशी करता येईल या दृष्टीने प्रयत्न करावे', अशी अपेक्षाही मुख्यमंत्र्यांनी व्यक्त केली.

सुरक्षित मुंबई

सागरी किनाऱ्यालगत १६० प्रशिक्षित अधिकारी-कर्मचाऱ्यांच्या ६ तुकड्या तसेच ३०० स्वयंसेवी जवान, एनडीआरएफच्या दोन तुकड्या, तसेच नौदलाच्या ९ तुकड्या आदी व्यवस्था करण्यात आली आहे.

वीज पडण्याची पूर्वसूचना

महाराष्ट्रात औरंगाबाद व नागपूर विभागात मोठ्या प्रमाणावर वीज कोसळून जीवित हानी होते. इतरत्रही हे प्रमाण कमीअधिक आहे. जीवित हानी टाळण्यासाठी नागरिकांना वीज पडण्यापूर्वी पूर्वसूचना मिळावी यासाठी पुणे येथील आयआयटीएमच्या माध्यमातून राज्यात १७ ठिकाणी लाइटनिंग लोकेशन नेटवर्क सेंसर्स बसविण्यात आले आहेत. आणखी तीन ठिकाणी सेन्सर्स बसविण्यात येणार आहेत. याद्वारे वीज पडण्याच्या दोन तास आधी पूर्वसूचना प्राप्त होऊन शकते. या सुविधेच्या माध्यमातून जिल्हा यंत्रणेने नागरिकांना वीज पडण्याबाबतच्या सूचना घाव्यात. दरम्यान यासाठी मोबाइल लाइटनिंग अलर्ट यंत्रणा विकसित करण्याच्या सूचना मुख्यमंत्र्यांनी दिल्या आहेत.

नियंत्रण कक्ष

पूर्यस्त भागात बचावकार्यासाठी राष्ट्रीय आपत्ती निवारण दलाचे १८ प्रशिक्षित पथक सज्ज आहेत. शिवाय आणखी १२ पथक गरज भासल्यास उपलब्ध असतील. ०२११४-२४७००० या नियंत्रक कक्षाच्या क्रमांकावर आपत्तीच्या काळात संपर्क साधता येईल. भारतीय हवामान विभागाची संकेतस्थळे :

www.imd.gov.in आणि www.indiumumbai.gov.in

- राजाराम देवकर

जलयुक्त शिवार

सातारा जिल्ह्यातील चांदक-गुळुंब ओढा जोडप्रकल्पाची पाहणी करताना राज्यपाल सी. विद्यासागर राव

देशात वंदाच्या वर्षी मान्सून
सरासरीपेक्षा कमी होणार
असल्याचा अंदाज वेधशाळेने
व्यक्त केल्यानंतर केंद्र सरकारने
सर्व राज्यांना अपुन्या
मान्सूनसाठी पूर्वतयारी करण्याचे
आवाहन केले आहे. त्यालाच
अनुसरून मुख्यमंत्री दर्वेंद्र
फडणवीस यांनी राज्यात
जलयुक्त शिवार योजना
प्रभावीपणे राबवण्याचे आदेश
दिले आहेत. अपुन्या पावसावर
दीर्घकालीन उपाय आणि जास्तीत जास्त जमीन
सिंचनाखाली आणण्यासाठी ही योजना राबवण्यात येत
असून ग्रामविकास मंत्री पंकज मुंडे या योजनेच्या
यशाविषयी खूप आशावादी आहेत.

विदर्भ, मराठवाड्यात आणि आता पश्चिम महाराष्ट्राच्या काही भागातही पर्जन्यमानाचे सूत्र गेल्या काही वर्षांत विस्कळित झाले आहे. पावसाच्या पाण्यावर अवलंबून असणाऱ्या कोरडवाहू शेतीवरच अवलंबून असणाऱ्या या प्रदेशाच्या अर्थव्यवस्थेवर मोठा परिणाम झाला आहे. तात्पुरत्या उपाययोजनांची मलमपट्टी न करता पाण्याचे शाश्वत स्रोत आणि साठे निर्माण करण्यासाठी राज्यशासनाने पावले उचलली आहेत. जलयुक्त शिवार योजनेतून कोरडवाहू शेतीला सिंचनासाठी आणि गावांना पिण्यासाठी शाश्वत पाणीसाठा मिळाला पाहिजे हे या योजनेचे उद्दिष्ट आहे.

विनायक पुंड

महाराष्ट्रात गेल्या काही वर्षांपासून अपुन्या पावसामुळे अनेक भागात टंचाई निर्माण झाली आहे. त्यातच पाण्याच्या शोधात शेतकऱ्यांनी कूपनलिका हजार फुटांपेक्षा जास्त खोल नेली आहे. त्यामुळे भूजल साढ्यात कमालीची घट निर्माण झाली आहे.

२०१४-१५ मध्ये भूजल पातळीत २ मीटरपेक्षा जास्त घट झालेल्या १८८ तालुक्यातील २ हजार २३४ गावे तसेच शासनाने टंचाई परिस्थिती

दुष्काळमुक्तीसाठी लोकचळवळ

मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी सातारा जिल्ह्यातील माण आणि खटाव या दुष्काळी तालुक्यातील जाखणगाव, दहिवडी, रानमळा या गावांना भेटी देऊन जलयुक्त शिवार अभियानांतर्गत लोकसहभागातून होत असणाऱ्या कामांची पाहणी केली. राज्याच्या दुष्काळमुक्तीसाठी सातारकरांची लोकचळवळ निश्चितपणे प्रेरणादारी ठरेल, असे गौरवोद्गार मुख्यमंत्र्यांनी काढले.

मे महिन्याच्या सुरुवातीला राज्यपाल सी. विद्यासागर राव यांनी भेट देऊन सातान्यातील जलयुक्त शिवार अभियानांतर्गत सुरु असलेल्या कामांची पाहणी करून समाधान व्यक्त केले होते. २४ मे रोजी मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनीही सातारा जिल्ह्यातील कामांची पाहणी करण्यासाठी विशेष दौरा आयोजित केला. खटाव तालुक्यातील जाखणगाव येथील कृषी विभागाने बांधलेला सिमेंट बंधारा आणि लोकसहभागातून जाखणगाव पॅटर्न म्हणून उभारण्यात आलेल्या सिमेंट बंधान्यांची तसेच पाझर तलावातील गाळ काढण्याच्या कामांची पाहणी केली. यावेळी पालकमंत्री विजय शिवतारे आणि जिल्हाधिकारी अश्विन मुद्दगल यांनी सविस्तर माहिती दिली. त्यानंतर माण तालुक्यातील दहिवडी गावाजवळ

माण नदीवर लोकसहभागातून बांधण्यात येत असलेल्या बंधान्याची तसेच रानमळा येथील बंधारा, नाला सरळीकरण, रुदीकरण याची पाहणी केली.

माण नदीवरील बंधान्यामुळे २५ कोटी लीटर पाणी साठणार आहे. अंदाजे २००० एकर क्षेत्र ओलिताखाली येण्यास मदत होणार आहे. यासाठी शासनाच्या यांत्रिकी विभागाने ३० लाख १७ हजार, लोकसहभागातून २५ लाख, आर्ट ऑफ लिव्हिंगकडून ५ लाख, सकाळ रिलिफ फंडाकडून ७ लाख आणि बळवंत पाटील या शिक्षकाने ७ लाख

प्रशांत सातपुते

रुपयांचे सिमेंट मोफत दिले आहे. जाखणगाव ग्रामस्थांनी एक नवा आदर्श घालून दिला आहे. लोकवर्गांपीतून आणि श्रमदानातून जाखणगाव पॅटर्न या नावाने बंधारे बांधले आहेत. प्रतिमाणशी ३५ लीटर पाण्याचे रेशनिंग करण्यात येत असलेल्या या गावामध्ये आज जलसंधारणाच्या कामातून गावाने जलक्रांती केली आहे. झालेल्या कामाबाबत समाधान व्यक्त करून मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस म्हणाले, जलयुक्त शिवार अभियान हे विकेंद्रित जलसाठे निर्माण करण्याचे अभियान आहे. हे अभियान केवळ शासनाचे नसून जनतेचे, गावाचे आहे. ज्याप्रमाणे जाखणगाव ग्रामस्थांनी लोकसहभागातून अत्यंत चांगल्या पद्धतीने आणि प्रभावीपणे जलसंधारणाचे काम केले आहे. राज्यातील अन्य गावांनाही याचा आदर्श घेत या योजनेप्रमाणे जलसंधारणाचे काम करावे. गावामध्ये पडणारा पाऊस हा आपल्या हक्काचा, मालकीचा आणि आपणच वापरला पाहिजे. दुष्काळग्रस्त गावांमध्ये जलसंधारणाच्या कामांमधून बागायती शेतीचे क्षेत्र वाढले पाहिजे हे या अभियानाचे फलित ठरेल. सातान्यात उभी राहिलेली लोकचळवळ दुष्काळमुक्त महाराष्ट्रासाठी प्रेरणा देणारी आहे.

सातारा जिल्ह्यातील जलयुक्त शिवार योजनेतील कामाची पाहणी करताना मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस

सप्तपदी स्वच्छतेची पायाप्ररणी स्मार्ट महाराष्ट्राची

कौणतीही गोष्ट साध्य करण्यासाठी हवी असते पॅशन. पॅशन म्हणजे तीव्र इच्छा किंवा वेड. जे काम करावच त्यात मनापासून झोकून देण. असे जेव्हा होतं तेव्हा यश मिळतच, असं ठामपणे सांगितलं अमिर खान यांनी. संवेदनशील, अभ्यासू, परफेक्शनिस्ट, सामाजिक जाणीव असलेले आणि जे काही करावचे ते जीव ओतून म्हणजेच पॅशनेटली काम करणारे आघाडीचे अभिनेते.

स्वच्छ महाराष्ट्र अभियान

सप्तपदी स्वच्छतेची

- सहभागाचा ठाम निर्धार
- व्यापक लोकसहभाग मिळवणार
- १०० टक्के शौचालयाचाच वापर करण्यासाठी प्रवृत्त करणार
- कचन्याचे संकलन, वर्गीकरण, वाहतूक करणार
- कचन्यावर शास्त्रीय प्रक्रिया करणार
- सांढपाण्यावर प्रक्रिया करणार
- स्वच्छ व हरित महाराष्ट्र साकारणार

कचन्याची विल्हेवाट लावण्याची मोठी समस्याच.

प्रगत महाराष्ट्राचे हे चित्र फारसे सुखद नाहीच. स्वच्छ महाराष्ट्र अभियानाच्या सूत्रधार असलेल्या नगर विकास विभागाच्या सचिव मनीषा पाटणकर – म्हैसकर यांनी असे सांगितले की प्रवास करताना एखादं शहर जेव्हा जवळ येतं ते त्या शहराच्या वेशीवर असलेल्या कचन्याचे ढिगारे, उकिरडे आणि दुर्गंधी यावरुन कळतं. आपल्या शहरांची अशी ओळख मिटवून टाकण्याची वेळ आलीय आता. सध्या बन्याच शहरांना स्मार्ट व्हायरंय. एकीकडे अस्वच्छता आणि लोकांना किमान शौचालयेही उपलब्ध नाहीत आणि दुसरीकडे स्मार्टनेसची शाल पांधरुन घेण्याची इच्छा. ही मोठीच विसंगती आहे.

याच विसंगतीवर मुख्यमंत्र्यांनी नेमके बोट ठेवले. आधी शहर सुंदर करा ,स्वच्छ करा नि मग स्मार्टसिटीबद्दल बोला,असं त्यांनी या वेळी संबंधितांना सांगितल.

स्वच्छतेच्या सप्तपदीची शपथ या कार्यक्रमात उपरिथत सर्व महापौर, नगराध्यक्ष आणि प्रशासकीय अधिकाऱ्यांना दिली. या सप्तपदीमुळे महाराष्ट्राचे वेगळे नवे रूप सहजसाध्य असल्याचे त्यांनी उपरिथतांच्या मनावर बिंबवताना एकच मंत्र दिला तो म्हणजे पॅशनेटली या कामात झोकून देण्याचा. हे सांगताना मुख्यमंत्र्यांनी ते नागपूर शहराचे महापौर असतानाची एक आठवण सांगितली. ही आठवण होती नागपूरजवळच्या एका खेड्यात शौचालय बांधण्याचा कार्यक्रम लोकसहभागातून घेण्याची. अधिकाऱ्यांसमवेत त्यांनी या गावातील लोकांना शौचालय बांधण्यासाठी प्रवृत्त करण्याचा प्रयत्न केला.

प्रारंभी सोळा-सतता लोकच पुढे आले. पण नंतर ही कामे पूर्ण

नागरी स्वच्छता अभियान कशासाठी ?

२०११च्या जनगणनेनुसार महाराष्ट्राची नागरी लोकसंख्या ५ कोटी ८ लाख २७ हजार आहे. एकूण लोकसंख्येच्या हे प्रमाण ४५.२३ टक्के भरते. यापैकी २९ टक्के कुटुंबांकडे शौचालयाची सुविधा उपलब्ध नाही. शौचालयाची सुविधा उपलब्ध नसलेल्या कुटुंबांपैकी ७३ टक्के कुटुंबे सार्वजनिक शौचालयाचा वापर करतात. २७ टक्के कुटुंबे उपलब्ध नसलेल्या शौचालयास जातात. राज्यातील २६ महानगरपालिका आणि २३९ नगर परिषदांमधून साधारणतः दररोज २० हजार मेट्रिक टन कचरा निर्माण होतो. अपवाद वगळता बहूतेक शहरांमध्ये घनकचन्याची आधुनिक व शास्रशुद्ध पद्धतीने विल्हेवाट लावली जात नाही. त्यामुळे नागरी क्षेत्रात मोठ्या प्रमाणात आरोग्याच्या आणि पर्यावरणाच्या समरया निर्माण झाल्या आहेत. नेशनल ग्रीन ट्रिब्युनल व उच्च न्यायालयाने या

घनकचन्याची योग्य आणि शास्रशुद्ध पद्धतीने विल्हेवाट लावण्याच्या योजना तयार करण्याचे निर्देश शासनाला दिले आहेत. हे निर्देश लक्षात येऊन या अभियानाची रूपरेषा आखण्यात आली आहे. त्यासाठी केंद्र सरकारच्या स्वच्छ भारत अभियान (नागरी)च्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार नागरी भागातील उष्ड्यावर शौचालयास जात असलेल्या कुटुंबांना शौचालयाची व्यवस्था उपलब्ध करून देण्यात येईल. तसेच घनकचन्याचे शास्रोक्त व्यवस्थापन करण्यात येईल. हे अभियान २ ऑक्टोबर २०१९ पर्यंत यशस्वीपणे पूर्ण करण्यात येईल.

अंमलबजावणी

या अभियानाच्या अंमलबजावणीसाठी मुख्यमंत्र्यांच्या अध्यक्षतेखाली राज्य नियामक मंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे. मुख्य सचिवांच्या

अध्यक्षतेखाली अभियानाच्या व्यवस्थापनासाठी उच्चरतरीय समिती स्थापन करण्यात आली आहे. नगरविकास (२) खात्याचे सचिव यांच्या अध्यक्षतेखाली संनियंत्रण व अंमलबजावणी समिती गठित करण्यात आली आहे. या समितीमार्फत राज्य स्वच्छता धोरण, स्वच्छता आराखडा तयार करण्यात येईल. नागरी स्वच्छतेबाबतची संकल्पना तयार करून त्यावर उचित कार्यवाही केली जाईल. राज्य उच्चाधिकार समितीच्या मान्यतेसाठी सल्लागारांचे पॅनेल तयार करून पाठवले जाईल. यामध्ये स्वच्छ महाराष्ट्र अभियानांतर्गत सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करणे, प्रकल्पाचा आढावा व संनियंत्रणासाठी सल्लागाराची नियुक्ती करणे, नागरिक स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या सविस्तर प्रकल्प अहवालाचे मूल्यमापन करणे या बाबोंचा समावेश आहे.

मुख्यमंत्री म्हणाले...

‘जोपर्यंत आपला देश, आपले राज्य स्वच्छ करू शकत नाही, तोपर्यंत खन्या अर्थाने विकास साध्य होणार नाही. जीवनमान उंचावणार नाही. विकासाच्या मानकांमध्ये आपले आरोग्य आणि मानसिकता महत्वाची असते. अस्वच्छतेमुळे आरोग्यावर अनिष्ट परिणाम होतो. अनेक मनूष्य, दिवस, वेळ आणि पैसे खर्च होतात. त्यामुळे विकासाच्या वाटचालीत स्वच्छता अत्यंत महत्वाची आहे. आपल्याकडे जी काही संसाधने उपलब्ध आहेत. त्याचा महत्तम साधारण उपयोग आपण करू शकलो, तर अनेक बाबी सहजशक्य होतील. कंत्राटदारामार्फत झटपट कोणतीही गोष्ट होईल ही मानसिकता फारशी कामाची नाही. विकेंद्रित पद्धतीने आपण कार्य केले पाहिजे. छोट्या प्रयत्नांमधून मोठ्या बाबी साध्य होतात. आपल्या देशातील कचन्याची विल्हेवाट लावताना स्थानिक परिस्थितीशी मिळतेजुळते तंत्रज्ञान वापरणे गरजेचे आहे. असे तंत्रज्ञान विकसित केले जावे, अशी सूचना स्वच्छ भारत अभियानाशी निगडित कार्यगटाला आपण केली आहे. असे शाश्वत तंत्रज्ञान उपलब्ध झाल्यावर घनकचन्याचे व्यवस्थापन आणि प्रक्रिया सुलभ आणि गतिमानतेने करता येईल. लोकप्रतिनिधींनी स्वच्छतेकडे अधिक जागरूकतेने लक्ष द्यायला हवे. त्यांनी २५ वर्षांचा विचार करून आपला परिसर निर्मल करण्याचे ध्येय ठरवायला हवे. जे लोकप्रतिनिधी आपल्या शहर स्वच्छतेवर अधिकाधिक भर देतील. त्यांना जीवनात कधीही मागे वळून बघावे लागणार नाही.’

झाल्यावर त्याची उपयुक्ता लक्षात येताच बहुतेक सर्वांनीच या शौचालय योजनेत सहभाग घेतला. सातत्यपूर्ण प्रयत्नांचा हा परिपाक होता.

जेव्हा लोकप्रतिनिधी, लोक आणि प्रशासकीय अधिकारी असं झोकून देऊन काम करतात तेव्हाच असं यश मिळत. हा कार्यक्रम हा अशाच यशाचा संकल्प करण्यासाठी होता.

म्हैसकर मँडम यांनी मनोगतात सांगितलं की, 'देश बांधणीच्या अनेक योजना यशस्वीरीत्या राबवल्या गेल्या. मोठी धरण झालीत. चकचकीत रस्ते झालेत. देवी, पोलिओ सारख्या रोगांवर नियंत्रण मिळवता आलं. पण कचरा निर्मूलनात मात्र आपणास यश आलं नाही. आपण कचन्याचं दायित्व स्वीकारत नाही. प्रत्येक व्यक्ती सरासरी दररोज ४०० ग्रॅम कचरा निर्माण करतो. आपणच निर्माण केलेल्या या प्रश्नानं आपल्या दैनंदिन जीवनाच्या गुणात्मक आणि दर्जावर परिणाम झालाय. २०१४ पर्यंत कचन्याची शास्त्रोक्त विल्हेवाट करण्यासाठी विशेष प्रयत्न झाले नाहीत. गेल्या १५ वर्षात हागणदारीमुक्तीवर भर दिला गेला. ग्रामीण भागात त्यास बन्यापैकी यश मिळाले. पण नागरीभागात मात्र या यशाला मर्यादाच पडलेल्या दिसतात.'

स्वच्छ महाराष्ट्र योजनें तर्गत जाणीवपूर्वक आणि नियोजनबद्ध प्रयत्न केले गेले तर हे अभियान मुदतीच्या आत सुद्धा यशस्वी होऊ

ही सवय बनायला हवी, असाच सर्वांचा सूर होता. स्वच्छता अभियानाचा मुख्य हेतू हा मानसिकता बदलावर भर देण्यावरच आहे.

या कार्यक्रमात हगनदारीमुक्तीसाठी १०० टक्के शौचालयाच्या वापरावर भर दिला जाणार आहे, असा संकल्प कोकण विभागातील नगरपालिका आणि महापालिकांनी यावेळी केला. येत्या २ ऑक्टोबर २०१५ पर्यंत बन्याच नगरपालिकांमध्ये व्यक्तिगत शौचालयाचं उद्घष्ट पूर्ण करण्याचा निर्धार संबंधितांनी व्यक्त केला.

या कार्यशाळेमध्ये या विषयासोबतच कचन्याचे संकलन, वर्गीकरण, आणि शास्त्रोक्त प्रक्रियेचं महत्त्व तज्जांनी समजावून सांगितले. नागरी घन कचरा व्यवस्थापन, कचन्यापासून जैविक

शकत. हे यश कसं मिळवायचं याची सूत्रे त्यांनी विदित केली. यामध्ये राजकीय इच्छाशक्ती, शास्त्रोक्त नियोजबद्ध प्रयत्न, लोकसहभाग यांचा उल्करीत्या समावेश आहे. प्रबळ इच्छाशक्ती असेल तर मग निधीची कमतरता पडणार नाही. ही बाब त्यांनी आवर्जून नमूद केली. मुख्यमंत्र्यांनी याच सूत्राचा विस्तार करत स्पष्ट केलं की, जी शहरं स्वच्छतेबाबत उत्तम कार्य करतील त्यांच्याशी सुसंगत असा १४ व्या वित्त आयोगाचा निधी शहराला दिला जाईल. विविध योजनांच्या निधीचे वाटप स्वच्छतेच्या कामगिरीवर केले जाईल. स्वच्छ महाराष्ट्र कोशनिर्मितीचे सूतोवाचही त्यांनी केले. याचा अर्थाच असा की स्वच्छतेसाठी झोकून दिल्यास निधीची कमतरता अजिबातच पडणार नाही.

मुख्यमंत्री, आमीर खान, म्हैसकर मँडम, नगर प्रशासन संचालक मीता राजीव लोचन, कोकण विभागीय आयुक्त राधेशाम मोपलवार या सर्वच मान्यवरांनी मानसिकतेतील बदलावर भर दिला. स्वच्छता

दिल लगाके काम करो...

लोक बदलासाठी तयार आहेत. त्याचा लाभ आपण घेतला पाहिजे. अस्वच्छतेसारख्या समस्या सोडवण्यासाठी केवळ पैशांपेक्षाही आपल्याकडे इच्छाशक्तीची अधिक गरज आहे. महाराष्ट्र हे देशातील पहिले कचरामुक्त राज्य होण्यासाठी आपण पॅशिनेटली काम करू या.

खताची निर्मिती, जैविक वायूची निर्मिती, याविष्यी माहिती देण्यात आली. जैविक वायूचा उपयोग पथदिव्यांना वीज पुरवण्यासाठी, एलपीजीसारखे इंधन म्हणून केला जाऊ शकतो याकडे या तज्जांनी लक्ष वेधल. एकूणच स्वच्छ महाराष्ट्र अभियान हे महाराष्ट्राला सुंदर आणि आरोग्यदायी चेहरा देणारे अभियान ठरणार असल्याचं सर्वांनी मान्य केलं. एका नव्या स्मार्ट महाराष्ट्राची पायाभरणी या उपक्रमामुळे होत आहे. आपण आपल्या घराच्या आत जसं बघतो, राहतो तसेच बाहेरही बघितलं आणि वागलो तर स्वच्छता आपल्या जीवनाचा अविभाज्य भाग बनेल असं आमीर खान म्हणाले. हे आपल्याला कळत नाही अशातल्या भाग नाही. पण आतापर्यंत ते वळत नव्हते. ते तसे व्हावे यासाठी ही सप्तपदी स्वच्छतेची. आपल्या आरोग्याची काळजी घेणारी, आपला परिसर सुंदर करणारी आणि आपल्याला समृद्धीच्या दिशेने घेऊन जाणारी....

- सुरेश वांदिले

खूल्या दिलाचा लोकनेता

धा वपळीची नेहमीचीच सकाळ. किसन नगर, ठाणे येथील शिवसेनेची शाखा. शाखेत गर्दी नेहमीचीच. पण शाखेच्या समोरच्याच इमारतीत राहणारे सार्वजनिक बांधकाम मंत्री आणि ठाणे जिल्हाचे पालकमंत्री एकनाथ शिंदे यांच्या घरी सकाळी नऊ वाजण्यापूर्वीपासूनच गर्दीचा ओघ सुरु झालेला. मंत्रिमहोदयांच्या कामाची सुरुवात इथूनच होते. कार्यकर्ते, अर्जदार, तक्रार घेऊन आलेले लोक, सारे सकाळी लवकरच इथे गर्दी करतात. इथल्या लोकांना भेटून, त्यांची आरथेवाईकपणे चौकशी करून, त्यांची कामे मार्गी लावत, चर्चा करतच मंत्रिमहोदयांची सकाळ सुरु होते.

सकाळचे ९:३० वाजत आलेले. कार्यकर्त्यांची रोजीची गडबड असली तरीही मंत्रिमहोदय शाखेत येण्याची वेळ होत आलेली. पांढराशुभ्र सदरा, कपाळावर गंध आणि व्यवस्थित विचरलेले केस. राखलेली दाढी भारदस्तपणाला अधिकच उठाव आणणारी. मंत्रिमहोदय शाखेत आले आणि कार्यकर्त्यांचा, तक्रार घेऊन आलेल्यांचा त्यांच्याभोवती गराडा पडला.

लोकराज्य मासिकाच्या 'एक दिवस मंत्र्यांसोबत' या सदरासाठी

विषय माहिती असला तरीही समोरच्याला मधे न अडवता त्याचे पूर्ण ऐकून घेणे ही सार्वजनिक बांधकाम मंत्री (उपक्रम) एकनाथ शिंदे यांची खासियत आहे. त्यामुळे अगदी सामान्यातला सामान्य माणूससुखा आपली समस्या अगदी खुलेपणाने त्यांच्यासमोर मांडू शकतो.

आकाश जगधने संजय ओरके

एकनाथ शिंदे यांच्यासोबत एक दिवस व्यतीत करण्याची संधी मिळाली. दिवसभराचा व्यग्र दिनक्रम, कार्यकर्त्यांची धावपळ, चर्चा, आश्वासने, विविध बैठका, शिष्टमंडळांच्या भेटी आणि इतर व्यापात एक शांत, आश्वासक, विचारी माणूस आणि त्याची कार्यपद्धती समजून घेता आली.

विषय माहिती असला तरीही समोरच्याला मधे न अडवता त्याचे पूर्ण ऐकून घेणे ही त्यांची खासियत यानिमित प्रकर्षणे जाणवली. त्यामुळे अगदी सामान्यातला सामान्य माणूस आपली समस्या खुलेपणाने मंत्रिमहोदयांसमोर मांडू शकतो. पदाचा बडेजाव न बालगता समोरच्याचे म्हणणे व्यवस्थितपणे ऐकून घेणे आणि समस्या निवारणासाठी तत्काळ प्रयत्न करणे; ही

मंत्रिमहोदयांची सवय सर्व ठाणेकरांना परिचित असल्यामुळे शाखेतील वातावरण आश्वासक असते. एकनाथ शिंदेसाहेब मंत्री असून त्यांचा शाखेतील दिनक्रम चुक्त नाही. आदरणीय बालासाहेब ठाकरे यांच्या प्रेरणेने आणि धर्मवीर आनंद दिघेसाहेबांच्या आशीर्वादाने श्री. शिंदे यांनीच ८०च्या दशकात या शाखेची स्थापना केली होती. किसननगरची ही शाखा हे

माझ्यासाठी मंदिर आहे आणि इथे येणारा सामान्य माणूस माझे दैवत म्हणूनच कितीही मोठ्या पदावर पोहोचलो तरी शाखेत येणाऱ्या सामान्य माणसाचे म्हणणे ऐकून घेतल्याशिवाय माझा दिवस सुरु होणार नाही, असे ते नप्रपणे सांगतात.

आजचा दिवसही काही वेगळा नव्हता.. नेहमीप्रमाणेच गर्दी होती. प्रत्येकाच्या हातात निवेदनाचा, अर्जाचा कागद होता. कोणाला शाळेतील प्रवेशाची समस्या होती, कोणाला कामाच्या ठिकाणच्या

मी आज मंत्री झालो असलो तरी आजही पक्षाचा एक सामान्य कार्यकर्ता म्हणूनच काम करतोय. कारण स्वतः कार्यकर्ता म्हणूनच मी कामाला सुरुवात केली होती. त्यामुळे कार्यकर्त्याच्या भावना काय असतात, त्यांच्या अपेक्षा काय असतात, याची मला पूर्ण कल्पना आहे.

अडचणी होत्या, तर कोणाचे काम कुठल्या तरी सरकारी खात्यात अडकले होते. कोणाला कुठे बदली हवी होती, तर कोणाला बदलीच्या ठिकाणी जाणे कौटुंबिक कारणामुळे शक्य नसल्यामुळे बदली रद्द व्हावी, अशी त्यांची विनंती होती. जी कामे तत्काळ करणे शक्य होते, त्या बाबतीत संबंधितांशी ते स्वतः दूरध्वनीवरून बोलत होते. ज्या बाबतीत पाठपुरावा करण्याची गरज होती, त्याबाबतीत

प्रवासादरम्यान त्यांच्या दैनंदिन कार्यक्रमाविषयी त्यांच्याशी चर्चा करण्याची संधी मिळाली. सकाळी दिवस सुरु होण्याची ही रोजाची पद्धत असल्याचे त्यांनी सांगितले. दिवस कधी संपेल ते सांगता येत नाही, पण तो संपतोही अशाच प्रकारे कार्यकर्त्याच्या गराड्यातच. मी आज मंत्री झालो असलो तरी आजही पक्षाचा एक सामान्य कार्यकर्ता म्हणूनच काम करतोय. कारण स्वतः कार्यकर्ता म्हणूनच मी कामाला सुरुवात केली होती. त्यामुळे कार्यकर्त्याच्या भावना काय असतात, त्यांच्या अपेक्षा काय असतात, याची मला पूर्ण कल्पना आहे, असे त्यांनी सांगितले. अत्यंत व्यस्त असूनही कोणत्याच ठिकाणाची कामे खोलंबू नये, याकडे ते स्वतः लक्ष देतात.

त्याचा लगेच व्यापक व्यापक आला. नवी मुंबईत निवडणुकीच्या संदर्भात एक बैठक होती, पण तत्पूर्वी मंत्रालयात आपल्या खात्याशी संबंधित काही कामे मार्गी लावणे जरुरी होते. त्यामुळे गाड्यांचा ताफा मुंबईच्या दिशेने निघाला. मंत्रालयातील मंत्रिमहोदयांच्या दालनात मुंबई-पुणे द्वुतगती महामार्गवरील सुरक्षा उपायांच्या संदर्भात एक बैठक आयोजित करण्यात आली होती. द्वुतगती मार्गवरील अपघातात दुर्दैवी निधन झालेले अभिनेते अक्षय पेंडसे यांचे बंधू तन्मय पेंडसे आणि त्यांचे सहकारी गेली दोन वर्ष या महामार्गवरील सुरक्षेच्या उपायांसंदर्भात अभ्यास करत आहेत. त्यासंदर्भात त्यांनी मंत्रिमहोदयांकडे सादरीकरणासाठी भेटीची इच्छा व्यक्त केली होती. शिंदेसाहेबांनी अवघ्या एका फोनवर भेटीसाठी वेळ दिली, असे ते या बैठकीनंतर आवर्जून सांगत होते. इतक्या मोठ्या पदावर असलेली व्यक्ती कार्यकर्त्याच्या गराड्यातही सामान्य जनतेला आपलीशी वाटते, संवाद साधताना समोरच्याला मनापासून समजून घेण्याची असलेली तयारी त्यांच्या प्रत्येक संवादातून जाणवत राहते. सामान्य जनतेला हे व्यक्तिमत्त्व जवळचे वाटते, आपले प्रश्न इथे सुटणार याची खात्री असते.

आपल्या सचिवांना सूचना देत होते. जिथे पत्र देण्याची आवश्यकता होती, तिथे पत्र जारी करण्याचे आदेश देत होते. हे सुरु असतानाच पुढच्या बैठकांची वेळ गाठायची असल्यामुळे घड्याळाच्या काटचाकडे ही लक्ष होतेच.. गर्दीतल्या सगळ्यांचे म्हणणे ऐकून, त्यांचे समाधान करून गाडीत बसता बसता त्यांचे लक्ष गर्दीत अगदी मागे उभ्या असलेल्या एका वृद्ध स्त्रीकडे गेले. पुन्हा गाडीतून खाली उतरून तुम्ही का आला आहात, अशी आस्थेने विचारपूस करून त्यांनी त्या वृद्धेचे म्हणणे शांतपणे ऐकून घेतले आणि मग आपल्या सचिवांना तिच्या कामाची कल्पना देऊन ते पूर्ण करण्याच्या सूचना देऊनच ते गाडीत बसले.

पर्यावरणपूरक विकास

पर्यावरण संरक्षण आणि संवर्धन हे आपल्या सर्वांच्या हस्तीने अत्यंत महत्त्वाचे आहे. सध्या पर्यावरणाचा मोठ्या प्रमाणात न्हास होत असून वाचा थेट परिणाम मानवी जीवनावर होतो आहे.

पर्यावरण रक्षणाचे महत्त्व जागतिक पातळीवर पटवून देण्यासाठी आणि पर्यावरणाचा न्हास रोखण्यासाठी ५ जून हा दिवस दरवर्षी जागतिक पर्यावरण दिन म्हणून साजरा केला जातो.

पर्यावरणाची गुणवत्ता वाढवणे, समस्या व संवर्धनाविषयी जागरूकता निर्माण करणे आणि पर्यावरणविषयक निर्णय घेण्याची क्षमता निर्माण घावी म्हणून पोषक वातावरणाची निर्मिती करणे, हा पर्यावरण दिन साजरा करण्यामागचा मुरुख हेतू आहे हे आपण सर्वांनी लक्षात घ्यावला हवे.

पृथ्वीवरील नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा सुनियंत्रित वापर करणे व तिचे होणारे प्रदूषण रोखण्यासाठी प्रयत्न करणे यासाठी ५ जून हा जागतिक पर्यावरण दिन म्हणून साजरा केला जातो. मला असे वाटते की, आज तपमानात सतत होणारे बदल, तपमानात होणारी वाढ लक्षात घेता पर्यावरण संरक्षण आवश्यक झाले आहे. यासाठी पर्यावरण विभाग विविध उपक्रम राबवत आहे. या कामी मला जनतेच्या सहकार्याची अपेक्षा आहे. हे काम केवळ एकटे शासन पार पाडू शकणार नाही, त्यासाठी लोकसंहभाग महत्त्वाचा आहे.

महत्त्वाचा विभाग

पर्यावरण विभाग हा एक महत्त्वाचा आणि दैनंदिन जीवनाशी निगडित असणारा विभाग आहे. त्याचा संबंध नागरी समस्या, उद्योग विभाग, वन विभाग, सी.आर.झेड कायदे म्हणजे समुद्र किनारपट्टी संरक्षण अशा अनेक विषयांशी येतो.

शहरी भागात कारखान्यांमधून होणारे वेगवेगळ्या प्रकारचे उत्सर्जन, डम्पिंग ग्राऊंडची समस्या, सांडपाणी व्यवस्था, हवेचे प्रदूषण, दवाखान्यातील घातक असा कचरा अशा अनेक गोष्टींचा थेट संबंध पर्यावरण विभागाशी आहे. त्यामुळे या विभागाचा कायापालट करण्याचे उद्दिष्ट मी समोर ठेवले आहे.

रामदास कटम

पर्यावरण मंत्री

लोकाभिमुख करणार

सर्वसामान्य जनतेला पर्यावरण विभागाच्या कामकाजाबाबत आवश्यक माहिती नाही. यामुळे या विभागाला लोकाभिमुख बनविणे व पर्यावरण विषयक जागरूकता निर्माण करणे याकडे मी लक्ष देत आहे. जनतेमध्ये असणाऱ्या अज्ञानामुळे पर्यावरणाचे नियम न पाळण्याच्या उद्योगांचे बरेच फावले आहे. त्यामुळे खाडीत, नद्यांमध्ये कारखाने प्रदूषणयुक्त पाणी

सोडतात. त्यामुळे मासे मरुन पडल्याच्या घटना समोर येतात. एखाद्या नदीमध्ये अथवा जलप्रवाहामध्ये अपायकारक रसायने सोडल्याने पाणी प्रदूषित झाल्याचे आपण वाचतो. या अशा घटना घडल्यानंतर आपल्याला त्याचे गांभीर्य समजते. अनेक उद्योगांद्वे पर्यावरणाचे नियम

कंपन्यांनी नफा मिळवितानाच सामाजिक जाणीव ठेवावी आणि आपल्या उत्पन्नातील काही भाग समाजातील दुर्बल घटकांच्या कल्याणासाठी खर्च करावा, या उद्देशाने प्रत्येक कंपनीने कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटी (सामाजिक उत्तरदायित्व) उचलणे कायद्याने बंधनकारक करण्यात आले आहे आणि म्हणूनच पर्यावरण मंत्री म्हणून मी ज्या कंपन्या सामाजिक उत्तरदायित्व उचलणार नाहीत, त्यांना तत्काळ नोटीस पाठवण्याच्या सूचना जिल्हाधिकाऱ्यांना दिल्या आहेत.

पाळत असले तरी बन्याच ठिकाणी त्यांचे उलंघन केले जाते. यामुळे जनतेचे आरोग्य धोक्यात येते, पर्यावरणाचा न्हास होतो, असेच जर होत राहिले तर येणाऱ्या पिढ्यांना आपण काय वारसा ठेवणार आहोत, असा प्रश्न उद्भवतो. या विभागाचे महत्त्व ठोसपणे सर्वांच्या मनावर ठसवण्यासाठी या दृष्टीने काम करण्याला मी प्राधान्य देणार आहे.

सामाजिक सुरक्षिततेचा नवा आयाम

निवृत्तिवेतन आणि आर्थिक सुरक्षितता नसलेल्या नागरिकांची संख्या एकूण लोकसंख्येच्या ८० टक्क्यांहून अधिक आहे. या नागरिकांना आयुष्यातील संधीकालात अनेक समरवा आणि संकटांना तोंड घावे लागते. या संकटांवर त्यांना मात करता येणे शक्य घावे, यासाठी केंद्र सरकारने पंतप्रधान जीवनज्योती विमा योजना, अटल पैनशन योजना, पंतप्रधान सुरक्षा विमा योजना सुरु केल्या आहेत. अतिशय अल्प स्वरूप्याच्या या योजनांमुळे असंघटित क्षेत्रातील नागरिकांना सामाजिक सुरक्षा मिळणार आहे.

एका बाजूला भरभराट आणि दुसऱ्या बाजूला जीवन जगण्यासाठीचा संघर्ष, उत्पन्न आणि रोजगाराच्या बाबतीत असलेली अस्थिरता, असा विरोधाभास असलेल्या समाजामध्ये सर्वसामान्य माणसाचे जीवन सुरक्षित करून त्यांचा विकास साधने ही एक आव्हानात्मक बाब असली तरी, शासन हे आव्हान स्वीकारताना दिसत आहे. जीवनाच्या रहाटागड्यात लोकांसमोर असलेल्या विविध पर्यायांच्या विकास करून त्यांच्यातील क्षमता वाढवणे, त्यासाठी आवश्यक असणारी साधनसामग्री उपलब्ध करून देणे, त्याच्या न्याय्य हक्कांचे रक्षण करणे आणि त्यांच्यापर्यंत पोहोचण्याच्या वाटा विकसित करणे या गोष्टी त्यामुळे प्राधान्यक्रमावर येऊ लागल्या आहेत.

विकासापासून वंचित राहिलेल्या माणसाचा विचार करून त्याला आर्थिक आणि सामाजिक सुरक्षितता देणारी आणि त्यांच्या कौशल्यात वाढ करणारी काही महत्वाकांक्षी पावले अलीकडच्या काळात वेगाने पडताना दिसत आहेत. रोजगाराच्या संधी वाढवताना कुशल मनुष्यबळाच्या विकासावर भर दिला जात आहे. तळागाळातील

लोकांपर्यंत आर्थिक विकास पोहचवणारी अर्थनीती आखली जात आहे. असंघटित आणि असुरक्षित रोजगार क्षेत्रात वावरणारे मग ते शेतकरी असोत, शेतमजूर असोत, कामगार वर्ग असो, रस्त्यावर छोटे-मोठे व्यवसाय करणारे किंवा

डॉ. सुरेखा मुळे

घरकाम करणारे लोक असोत, त्यांच्यापर्यंत विकासाची फळे पोहोचवण्याचा जाणीवपूर्वक प्रयत्न होताना दिसत आहे.

- योजनेचा वार्षिक हमा प्रती व्यक्ती प्रती वर्ष १२ रुपयांचा आहे. एक वर्षाचे विमा संरक्षण देणारी ही एक अपघात विमा योजना आहे. या अंतर्गत विमा उत्तरवलेल्या व्यक्तीचा मृत्यू झाल्यास वारसांना २ लाख रुपयांची विमा भरपाई मिळेल.
- दोन्ही डोळ्यांची संपूर्ण आणि न बरी होणारी हानी/ दोन्ही हात किंवा दोन्ही पाय निकामी झाल्यास / एक डोळा आणि एक हात किंवा एक पाय निकामी झाल्यास २ लाख रुपयांची नुकसान भरपाई मिळेल.
- एका डोळ्याची संपूर्ण आणि बरी न होणारी हानी किंवा एक हात किंवा एक पाय निकामी झाल्यास १ लाख रुपयांची विमा भरपाई मिळेल.
- १८ ते ७० वर्षांच्यातील बँक बचतखातेदारांना लाभ

पंतप्रधान सुरक्षा विमा योजना

- बँका आणि सार्वजनिक क्षेत्रातील विमा कंपन्यांच्या सहकार्याने योजनेची अंमलबजावणी
- योजनेचा कालावधी १ जून ते ३१ मे
- योजना पुढच्या वर्षी सुरु ठेवावयाची असल्यास नूतनीकरणाचा अर्ज ३१ मे पर्यंत देणे आवश्यक.
- योजनेस सुरुवातीला तीन महिन्याची मुदतवाढ संयुक्तनावे बचतखाते असलेल्या कुटुंबातील सदस्यांनाही योजनेत सहभागी होता येईल.
- विमाधारकाने वयाची ७० वर्षे पूर्ण केल्यास बँकेच्या बचतखात्यात विमा हमा जमा करण्यास पुरेशी शिल्क नसल्यास किंवा बँक खाते बंद झाल्यास विमा संरक्षण संपुष्टात येणार. तांत्रिक अडचणीमुळे संपुष्टात आलेली विमा योजना काही अटींची पूर्तता करून पुन्हा सुरु करता येईल.

विषमतेची दरी

समाजातील विविध स्तरांतील लोकांवर नजर टाकली तर विषमतेच्या अनेक दच्या आपल्याला दिसतात. या दच्या आहेत लिंगभेदाच्या... यात मुलीच्या जन्मापासून पाहायला मिळणारी असुरक्षितता आहे... दुसरी

दरी आहे रोजगाराची आणि किमान आर्थिक आणि सामाजिक सुरक्षिततेची... तिथेही आपल्याला बरेच काही करायला वाव आहे. हीच बाब पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी या योजनांच्या उद्घाटन प्रसंगीच्या भाषणात व्यक्त केली होती. ते म्हणाले होते की, देशातील जवळपास

१० टक्के लोक आज असे आहेत जे आर्थिकदृष्ट्या असुरक्षित आहेत. यांना कुठलेही विमा संरक्षण नाही किंवा निवृत्तिवेतनाचा लाभ मिळत नाही. त्यांच्यापर्यंत कुठल्याही आवश्यक आर्थिक सेवा अजून पोहोचलेल्या नाहीत, त्यांच्या विकासाचे दायित्व घेऊन केंद्र सरकार पुढे चालले आहे.

पंतप्रधान जनधन योजना

देशात आणि राज्यात होणाऱ्या विकासाची फळे जर या घटकांपर्यंत पोहोचली नाहीत तर विकास अपुरा आणि अधुरा राहणार आहे. याची जागीव शासनाला आहे म्हणूनच एकीकडे 'मेक इन इंडिया'सारखा महत्वाकांक्षी कार्यक्रम हाती घेताना भारताला प्रॉडक्शन हब बनवण्याचा केंद्र सरकारचा प्रयत्न आहे तर दुसरीकडे गरिबांचे बँकेत खाते असावे, यासाठी शासन प्रयत्न करत आहे. पंतप्रधान जनधन योजनेचा जन्म याच उद्देशतून झाला आहे. १५ ऑगस्ट २०१५ ला घोषित या योजनेत देशभरात १५ कोटी नवीन खाती बँकेत उघडली गेली.

सुकन्या समृद्धी

गरिबांना हवी आहे शक्ती आणि संधी. तीच प्रदान करण्याचे काम या विविध योजनांच्या माध्यमातून होत आहे. यात जनधन योजनेपासून

- एक वर्षाचे विमा संरक्षण असलेली ही एक जीवन विमा योजना आहे
- दरवर्षी योजनेचे नूतनीकरण करणे आवश्यक
- बँका आणि भारतीय जीवन विमा महामंडळ यांच्या सहकार्याने योजनेची अंमलबजावणी
- १८ ते ५० वयोगटातील सर्व बँक बचतखातेधारक योजनेत सहभागी होऊ शकतात
- योजनेचा वार्षिक हमा प्रती व्यक्ती प्रती वर्ष ३३० रुपयांचा आहे.
- योजनेत सहभागी झाल्यानंतर आणि वयाच्या पन्नाशीनंतर इच्छा असल्यास ही योजना पुढे पाच वर्ष सुरु ठेवता येईल त्यासाठी प्रत्येक वर्षी विमाधारकाला ३३० रुपयांचा हमा भरणे आवश्यक राहील.
- एका व्यक्तीची अनेक बचतखाती असतील तर कोणत्याही एका बचतखाताव्याद्वारे योजनेत विमा उतरवता येईल
- संयुक्त नावे बचतखाते असलेल्या कुटुंबातील सदस्यांनाही

- योजनेत सहभागी होता येईल.
- योजनेचा कालावधी १ जून ते ३१ मे असा राहील
- विमा हमा खातेदाराच्या बँकेतून परस्पर कपात केला जाईल
- योजना पुढच्यावर्षी सुरु ठेवावयाची असेल तर तसा अर्ज ३१ मे पूर्वी देणे आवश्यक
- विमाधारकाचा ५५ वर्षांच्या आत कुठल्याही कारणाने मृत्यू झाल्यास वारसास २ लाख रुपयांची भरपाई मिळेल
- विमाधारकाने वयाची ५५ वर्ष पूर्ण केल्यास, बँकेच्या बचतखात्यात विमा हमा जमा करण्यास पुरेशी शिल्क नसल्यास किंवा बँक खाते बंद झाल्यास विमा संरक्षण संपुष्टात येणार.
- तांत्रिक अडचणीमुळे संपुष्टात आलेली विमा योजना काही अटीची पूर्तता करून पुन्हा सुरु करता येईल.
- सुरुवातीच्या काळात योजनेचा कालावधी तीन महिन्यांसाठी वाढवला जाईल.

ऑनलाइन... लोकशाही दिन

नाशिक कलेक्टर झाले का? परभणी ऑनलाइन आहे का? अशा शब्दांनी मंत्रालयाच्या सहात्या मजल्यावरील मुख्यमंत्र्यांच्या समिती कक्षात पहिल्या ऑनलाइन लोकशाही दिनाची तयारी सुरू होती. प्रत्येक महिन्याच्या पहिल्या सोमवारी मंत्रालयात आयोजित होणाऱ्या लोकशाही दिनासाठीच्या लगबगीत या दिनाचे वेगळेपण जाणवले. राष्ट्रीय तंत्रज्ञान दिनाचे औचित्य साधत राज्यात प्रथमच घडीओ कॉन्फरन्सिंगच्या माध्यमातून लोकशाही दिनाचे आयोजन करून सामान्यांना गतिमान प्रशासनाचा अनुभव मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणीस यांच्या प्रवत्नातून मिळाला. सामान्यांना न्याय द्या.. एक महिन्याच्या आत प्रकरण निकाली काढा.. जिल्हाधिकाऱ्यांनी स्वतः लक्ष घालून तक्रारदाराला न्याय मिळवून द्यावा अशा सूचना मुख्यमंत्र्यांनी जिल्हा प्रशासनाला केल्या. या पहिल्या ऑनलाइन लोकशाही दिनामध्ये विविध जिल्हातील १७ विविध प्रकरणांमधील तक्रारदारांना न्याय देण्याचा प्रवत्न मुख्यमंत्र्यांनी केला.

टुपारी बाराच्या सुमारास लोकशाही दिनाला सुरुवात झाली. मुंबई, नवी मुंबई वगळता राज्यातील अन्य जिल्हातील तक्रारदारांनी आपल्या जिल्हाधिकाऱ्यांच्या कक्षात बसून मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणीस यांच्यापुढे तक्रारी मांडल्या.

एरवी मंत्रालयातील लोकशाही दिनासाठी तक्रारदार तसेच संबंधित जिल्हास्तरीय अधिकाऱ्याला मुंबईत यावे लागत असे. मात्र ह्या वेळेस प्रथमच मंत्रालयीन स्तरावरील लोकशाही दिन ऑनलाइन झाल्याने तक्रारकर्ते व जिल्हास्तरीय अधिकाऱ्याला मुंबईत येण्याची गरज भासली नाही. त्यामुळे वेळ व पैशाची बचत होण्याबरोबरच तत्काळ निर्णय झाल्याने सर्वसामान्यांना दिलासा देण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. संबंधित

अजय जाधव

जिल्हाधिकाऱ्यांसमवेत बसून तक्रारदार आपले म्हणणे ऑनलाइन मांडत होते. विशेष म्हणजे मुख्यमंत्री संबंधित अधिकाऱ्यांकडून वस्तुस्थिती जाणून घेतानाच प्रत्येक तक्रारदाराला त्यांचे म्हणणे मांडण्याची संधी देत होते. तक्रारदार गान्हणे मांडतानाच ऑनलाइन लोकशाही दिन आयोजित केल्याबद्दल मुख्यमंत्र्यांना धन्यवाद देत होते.

नाशिक येथील किशोर दलाल यांनी जातपडताळणी प्रमाणपत्र विलंबाने मिळाल्याने शुल्क परतावा मिळण्याबाबत करीत असलेल्या प्रयत्नांची माहिती दिल्यानंतर मुख्यमंत्र्यांनी सांगितले की, जात पडताळणी प्रमाणपत्र मिळण्यास विलंब होता कामा नये, ते सहा महिन्यात मिळाले पाहिजे. राज्यात अशा

प्रकारे सहा महिन्यांपेक्षा जारस्त कालावधी होऊनही प्रमाणपत्र न मिळालेल्या प्रकरणांची माहिती सादर करण्याचे आदेश देत दरमहा याबाबत मुख्यमंत्री कार्यालयास अहवाल सादर करून नाशिकच्या श्री. दलाल यांच्या तक्रारीवर एक महिन्यात कार्यवाही पूर्ण करण्याचे, निर्देश मुख्यमंत्र्यांनी यावेळी दिले. सामान्यांना न्याय द्या त्यांच्या तक्रारीवर तत्काळ कार्यवाही करा त्यांची अडवणूक करू नका, असे मुख्यमंत्र्यांनी जळगाव येथील विक्रांत पाटील यांच्या तक्रारीवर निर्णय देताना सांगितले. नवी मुंबईच्या पाटणकर दाम्पत्याने त्यांच्या जुळ्या मुर्लीना शिक्षण हक्क कायद्यानुसार प्रवेश मिळत नसल्याची तक्रार मांडली. त्यावर निर्णय देताना मुख्यमंत्री म्हणाले की, शिक्षण हक्क कायद्याची अंमलबजावणी झाली पाहिजे. ज्या शाळा या कायद्याच्या तरतुदीनुसार प्रवेश देत नसतील त्यांच्यावर कारवाई करण्यात यावी. पाटणकर दाम्पत्याच्या मुर्लीना या कायद्यातील निकषानुसार शाळेत प्रवेश मिळण्यासंदर्भात शिक्षण विभागाने कार्यवाही करण्याचे निर्देशही मुख्यमंत्र्यांनी यावेळी दिले.

मुंबईतील भरत पवार यांची म्हाडामधील

सदनिकेबाबत तक्रार ऐकून घेतल्यानंतर श्री. पवार यांच्या नावाचा मास्टर लिस्ट मध्ये समावेश करून त्यांना तातडीने सदनिका देण्याचा निर्णय यावेळी मुख्यमंत्र्यांनी दिला. सातारा जिल्ह्यातील तक्रारदाराचे म्हणणे ऐकून घेतल्यानंतर जिल्हाधिकाऱ्यांनी समक्ष जाऊन तक्रारदाराला न्याय मिळवून देण्याच्या सूचना मुख्यमंत्र्यांनी केल्या.

या ऑनलाइन लोकशाही दिनामध्ये 'आपले सरकार' वेबपोर्टलवरील तक्रारीचादेखील समावेश करण्यात आला होता. यावेळी सामान्य प्रशासन विभागाचे अपर मुख्य सचिव डॉ. पी. एस. मीना, पोलीस महासंचालक संजीव दयाळ, मुंबई महापालिकेचे आयुक्त अजोय मेहता, महसूल विभागाचे प्रधान सचिव मनुकुमार श्रीवास्तव, मुख्यमंत्र्यांचे प्रधान सचिव प्रवीण परदेशी, उर्जा विभागाचे प्रधान सचिव मुकेश खुल्लर, ग्रामविकास विभागाचे प्रधान सचिव व्ही. गिरीराज, मुख्यमंत्र्यांचे सचिव मिलींद म्हैसकर, प्रवीण दराडे, नगरविकास विभागाच्या सचिव मनीषा पाटणकर – म्हैसकर आदींसह वरिष्ठ अधिकारी उपस्थित होते.

२६ जानेवारी, २०१५ रोजी शासनाने सामान्य जनतेशी थेट संपर्क साधण्यासाठी आपले सरकार हे वेब पोर्टल सुरु केले. ऑनलाइन लोकशाही दिनात यापुढे या पोर्टलवरील तक्रारीचीही दखल नियमितपणे घेतली जाणार आहे. जिल्हाच्या ठिकाणी जिल्हाधिकारी कार्यालयातून अधिकाऱ्यांच्या समक्ष थेट मुख्यमंत्र्यांशी संपर्क साधण्याची संधी या लोकशाही दिनाच्या माध्यमातून 'आपले सरकार'वरील तक्रारकर्त्यांना मिळाली आहे. २१ दिवसात प्रतिसादाची हमी या वेब पोर्टलच्या माध्यमातून दिली गेली आहे. तक्रार नोंदविणे, माहितीच्या अधिकारात तक्रार दाखल करणे, नाविन्यपूर्ण सूचनातून सहयोग दाखविणे असे तीन महत्वपूर्ण विभाग या वेब पोर्टलचे आहे. गेल्या ५ महिन्यात साडे तीन लाख 'युजर्स'नी या वेब पोर्टलला भेट दिली असून ८ हजार तक्रारी या माध्यमातून दाखल झाल्या आहेत. जनतेची संगणक साक्षरता आणि जागरूकता यामुळे दिसून आले आहे. शासन आणि जनता यांच्यामध्ये संवादात वाढ झाली आहे. या वेब पोर्टलवरील तक्रारीबाबत चर्चाही या ऑनलाइन लोकशाही दिनाच्या निमित्ताने झाली. यावेळी बोलताना मुख्यमंत्री म्हणाले, जनतेला गतिमान आणि पारदर्शक सेवा देण्यासाठी सेवा हमी कायदा आणला आहे. त्यामाध्यमातून अधिक तत्पर सेवा कशी देता येईल याकडे प्रशासनाने लक्ष दिले पाहिजे. नागरिकांना सरकारी कार्यालयामध्ये आपल्या कामासाठी कमी हेलपाटे मारावे लागतील, यासाठी प्रयत्न करा. या वेब पोर्टलच्या माध्यमातून जनतेशी थेट संवादाचे आश्वासन मुख्यमंत्र्यांनी दिले होते. वेब पोर्टलवरील काही तक्रारदारांशी स्वतः संवाद साधून त्यांनी आपले सरकार हे खन्या अर्थात जनतेशी सुसंवादी असणारे सरकार असल्याचा प्रत्यय दिला आहे.

खामखेड शिवारातील खोकर नाल्यावर बांधलेला बंधान्याची मुख्यमंत्र्यांकडून पाहणी
हजार तरुणांना रोजगार उपलब्ध होणार आहे. नांदगावपेठच्या धर्तीवर सर्वाधिक कापूस उत्पादन होणाऱ्या यवतमाळ, बुलडाणा, जळगाव, औरंगाबाद, जालना, परंभणी, नांदेड व वीड या अविकसित भागात एकातिक वस्त्रोद्योग उद्यान सुरु करण्याची घोषणा करून एक प्रकारे मुख्यमंत्र्यांनी उमेद वाढविली आहे. अमरावतीचे कार्यक्रम आटोपून भर उन्हात त्यांनी बुलडाणा जिल्ह्याकडे पुढील कार्यक्रमासाठी प्रयाण केले.

अमरावती येथून उड्डाण केल्यानंतर मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस बुलडाणा जिल्ह्यातील संग्रामपूर तालुक्यात टुनकी येथे पोहोचले. टुनकी हेलिपॅडवर त्यांचे आगमन होताच उपस्थित गावकन्यांमध्ये उत्साह संचारला. बाहेर पडल्यानंतर कडक उन्हात दिवसभराचा ताण मुख्यमंत्र्यांना जाणवेल, असा सर्वाचा समज झाला होता. मात्र त्याच धडकीने व चेहन्यावर तीलमात्री ही तणाव न आणता मुख्यमंत्री मेलघाट व्याघ्र प्रकल्पातील पुनर्वसित चुनखडी येथील ग्रामस्थांना धनादेश व

पासबुक वाटप कार्यक्रमात सहभागी झाले. ग्रामस्थांकडे प्रफुल्लित चेहन्याने कटाक्ष टाकीत त्यांनी ग्रामस्थांना धनादेश वाटप केले. ग्रामस्थ सुभाष नथू तडवला, जीवन ऊर्फ जीवनसिंग सुभाष तडवला,

जमुनाबाई गणपत जमरा, लाडकीबाई बदा जमरा, ग्यानसिंग बाथल्या डावर, रमेश छगन चंगळ, जमुनाबाई सहानू मावसकर, गंगाराम सानू कोळसा, रामकिसन गुंगा मावसकर, झिना धनसिंग निगवाल यांच्या हातात धनादेश देताना मुख्यमंत्र्यांनी त्यांच्याकडून मुख्य प्रवाहात येऊन विकास साधण्याची अपेक्षा व्यक्त केली.

उहाने जिवाची काहिली होत असताना मुख्यमंत्र्यांचे हेलिकॉप्टर येण्याचा संदेश मिळाला व खामखेड शिवार सज्ज झाले. धुरळा उडताच हेलिकॉप्टर उतरले. मुख्यमंत्री तेथून सरळ जलयुक्त शिवार अभियानांतर्गत निर्माण करण्यात आलेल्या सिर्मेंट नाला बांधकडे निघाले. खामखेड शिवारातील खोकर नाल्यावर बांधलेला बंधारा पाहून मुख्यमंत्र्यांच्या चेहन्यावर समाधान झळकले. या कामामध्ये शेतकन्यांनी आता पुढाकार घेण्याचे त्यांनी आवाहन केले. शैला राजपूत या महिला शेतकन्यांशी मुख्यमंत्र्यांनी संवाद साधत बागायती शेती करण्यास सांगितले. बागायती शेतीमुळे शेतकन्यांचे उत्पन्न वाढणार असल्याचा विश्वास व्यक्त करीत या बंधान्यामुळे किंतु हेक्टर क्षेत्र ओलीत होईल याची माहिती घेतली. बंधारा पाहणीनंतर मुख्यमंत्री मोठारीने येथून ८ किलोमीटर अंतरावर असलेल्या देवधाबा गावाकडे निघाले.

त्यानंतर सुरुंगे व जगताप या आत्महत्याग्रस्त कुटुंबीयांचीही त्यांनी आस्थेने विचारपूस केली. या सांत्वनपर भेटीनंतर शेतकरी आत्महत्या थांबविण्यासाठी करण्यात येणाऱ्या उपाययोजनांवर प्रधान सचिव प्रवीण परदेशी यांच्याशी चर्चा केली. मुख्यमंत्री कडक उन्हात शेतकन्यांमध्ये आत्मविश्वास निर्माण करून पुढील कार्यक्रमासाठी प्रस्थान करते झाले.

देवधाबा येथे जात असताना मुख्यमंत्र्यांनी आत्महत्या केलेला शेतकरी पांडुरंग शेनू वाघ यांची परिस्थिती आमदार चैनसुख संचेती यांच्याकडून जाणून घेतली. मुख्यमंत्र्यांचा ताफा देवधाबा येथे पोहोचताच प्रत्येक गावकरी त्यांच्याकडे आशेने बघत होता. प्रत्येकाला मुख्यमंत्र्यांना भेटण्याची इच्छा होती. सर्व ग्रामस्थ मुख्यमंत्री भेट देणार असलेल्या पांडुरंग वाघ यांच्या घराजवळ जमले. मुख्यमंत्री गाडीतून उतरले व थेट वाघ कुटुंबीयांच्या घरी गेले. त्यांनी मृतक पांडुरंग वाघ यांच्या पत्ती विमलताई वाघ आणि मुलगा झानेश्वर वाघ यांच्याशी तन्यतेने संवाद साधला. झानेश्वराच्या शिक्षणाविषयी चौकशी केली. कर्जाविषयी विचारणा केली. आत्महत्याग्रस्त शेतकरी कुटुंबाला सर्व योजनांचा एकत्रित लाभ देण्याच्या सूचना त्यांनी अधिकान्यांना दिल्या.

महापर्वासाठी सज्ज...

या वेळच्या कुंभमेळ्याचे वेगळेपण म्हणजे तंत्रज्ञान आणि माध्यमक्रांतीच्या काळातला हा पहिलाच कुंभमेळा आहे. २००३ मध्ये एवढ्या प्रमाणात माध्यमे नव्हती. त्यामुळे माहितीचे आदानप्रदान मर्यादित प्रमाणात होते. अर्थात कोणत्याही आमंत्रणाशिवाय सोहळ्यात सहभागी होणारे साधू-महंत आणि भाविक हेच कुंभमेळ्याचे वैशिष्ट्य आहे. असे असले तरी वेगवान आणि व्यापक माहिती प्रसाराच्या सुविधेमुळे यावर्षी मोठ्या संख्येने भाविक येण्याची शक्यता आहे. प्रशासनाने त्यानुसार नियोजन सुरु केले आहे.

कुंभमेळ्यात साधू-महंतांच्या नगरप्रवेशाच्या सोहळ्यालाही वेगळेच महत्त्व असते. विविध आखाडे आणि साधुग्राम परिसरात प्रवेश करताना या महापर्वाच्या वैभवाचा आणि सांस्कृतिक मूल्यांचा परिचय होतो. त्या क्षणापासून कुंभमेळ्याचा शंखनाद होतो, असे म्हटल्यास वावगे ठरणार नाही. त्यामुळे प्रशासनाने साधुग्राम आणि आखाड्यातील मूलभूत सुविधांकडे विशेष लक्ष दिले आहे. साधुग्राम आता मूर्त स्वरूपात येत आहे.

नाशिक-त्र्यंबकेश्वर सिंहस्थ
कुंभमेळ्याच्या महापर्वासाठी सज्ज होत आहे. सामान्य नागरिक असो वा रिक्षावाला, कुंभमेळ्यातील विकासकामे आणि या महापर्वात किंती भाविक शहरात वेतील याची चर्चा आतापासूनच सुरु झाली आहे. प्रशासन वेगाने कामाता लागले आहे. रस्त्यांचे पालटणारे रूप, नदीकिनाऱ्यावरील नवनिर्मित घाट, साधुग्राम परिसरातील निर्माणकार्य या वेगाची साक्ष देत आहेत.

प्रत्येक आठवड्यात मंगळवारी होणारी जिल्हास्तरीय बैठक हे नियोजनाचे प्रमुख केंद्र. त्यात आरोग्य, स्वच्छता, सुरक्षा, भाविकांसाठी सुविधा, घाटनिर्मिती अशा विषयांपासून अगदी मोबाइल नेटवर्क जॅमिंगपर्यंतचे सर्व विषय हाताळले जातात. त्यामुळे या प्रत्येक पैलूचे सूक्ष्म नियोजन विविध विभागांच्या परस्परसहकाराने होत आहे.

गर्दी नियंत्रण

कुंभमेळा काळात होणाऱ्या भाविकांच्या गर्दीचा विषय प्रशासनाच्यादृष्टीने अत्यंत महत्त्वाचा असतो. मागील कुंभमेळ्यात झालेल्या चेंगराचेंगरीत २९ भाविकांचा मृत्यू झाला होता. यावेळी शून्य दुर्घटनेचे उद्दिष्ट समोर ठेऊन प्रशासन तयारी करते आहे. गर्दीवर नियंत्रणासाठी यावेळी सुविधांच्या विस्तारासह तंत्रज्ञानाची मदत घेण्यात येत आहे.

गोदावरी नदीत पवित्र स्नान करणे हा भाविकांच्या दृष्टीने शक्तेचा आणि तितकाच महत्त्वाचा भाग आहे. पर्वणीच्या दिवशी एकाचवेळी होणारी भाविकांची गर्दी लक्षात घेता नदी किनाऱ्यावर विविध ठिकाणी

विद्यार्थी आघाडीवर आहेत.

प्रशासनानेही प्रदूषण

करणाऱ्यांविरोधात कठोर भूमिका

घेतली असल्याने या मोहिमेला बळ

मिळाले आहे.

घाटांची निर्मिती करण्यात आली आहे. त्यामुळे नाशिक येथे एकूण ३९९० मीटर लांबीचे सात आणि त्र्यंबकेश्वर येथे एकूण ९५० मीटर लांबीचे तीन अतिरिक्त घाट भाविकासाठी उपलब्ध झाले आहेत.

सीसीटीव्ही आणि सेन्ट्रलाइज्ड पलिक अँड्रेस सिस्टमचा वापर हे यावेळच्या कुंभमेळ्याचे आणखी एक वैशिष्ट्य. सुरक्षेच्या दृष्टीने पोलिसांना या दोन्ही तंत्रांचा चांगला उपयोग होणार आहे. त्याचबरोबर एका ठिकाणी होणाऱ्या गर्दीची तत्काळ माहिती मिळण्यासाठी मोबाइल तंत्रज्ञानाच्या उपयोगाबाबतही प्रयत्न करण्यात येत आहेत. स्थानिक युवकांनी सुरु केलेल्या 'कुंभथँॅन' या तंत्रज्ञान विषयक उपक्रमाच्या माध्यमातून अशा विविध अभिनव कल्पना समोर येत आहेत.

आरोग्याची काळजी

कुंभमेळा पावसाळ्यात होणार असल्याने भाविकांच्या आरोग्याची विशेष काळजी घेतली जाणार आहे. जिल्हा रुग्णालय येथे २०० खाटांचे आणि त्र्यंबकेश्वर ग्रामीण रुग्णालयाचे ७० खाटांचे वाढीव बांधकाम पूर्णत्वास आले आहे. गर्दीच्या ठिकाणी तात्पुरते अतिदक्षता विभाग आणि रुग्णावाहिकांसह अशा जीपीएस मॅपिंगसारख्या आधुनिक कल्पनांनाही आकार दिला जात आहे. वैद्यकीय सुविधांसाठी अनेक खासगी आणि सेवाभावी संस्था मदतीसाठी पुढे सरसावल्याने या भाविकांना तत्काळ सुविधा देणे शक्य होईल.

सजग नागरिक

कुंभमेळा जवळ येत असताना नागरिकही आता सजग झालेत. हरितकुंभ उपक्रमात नागरिक आणि सेवाभावी संस्था सहभाग नोंदविताना दिसत आहेत. त्यामुळे गोदवारी नदीतील प्रदूषण रोखण्याच्या उपायांना विशेष बळ मिळाले आहे. सोशल मीडियाच्या माध्यमातून जनजागृती करण्यात शाळा आणि महाविद्यालयातले

सिंहस्थ तयारीचा आढावा घेताना मुख्य सचिव स्वाधीन क्षत्रिय.

माध्यमांचा घपखल वापर

कुंभमेळ्याची माहिती देण्यासाठी kumbhmela2015.maharashtra.gov.in हे संकेतस्थळ आणि सोशल मीडियाचा वापर करण्यात येत आहे. नाशिक परिसरातील पर्यटनस्थळे, पर्वतीचे दिवस, विविध घडामोडी आदीची माहिती व छायाचित्रे या माध्यमातून भाविकांपर्यंत पोहोचविली जात आहे. मोबाइल अँपद्वारे एसटी व रेल्वेचे वेळापत्रक, आरोग्य सुविधा, भाविकांचे मार्ग, प्रशासन, महत्वाचे दूरध्वनी क्रमांक, स्वच्छता व्यवस्था, पर्यटनस्थळे आदी माहिती उपलब्ध करून दिली जाणार आहे. हे अँप मोफत उपलब्ध राहणार आहे. वॉट्सअॅपद्वारे विविध गुप्त करून माहिती दिली जात आहे.

डॉ. किरण मोर्घे

आपत्ती व्यवस्थापन

महामेळ्याच्या दृष्टीने आपत्ती व्यवस्थापन यंत्रणा सज्ज झाली आहे. शोध आणि बचाव, प्रथमोपचार, ईओसी ऑपरेशन अशा प्रशिक्षणाच्या माध्यमातून नियोजनातील त्रुटी दूर करण्यात येत आहेत. एनडीआरएफ, यशदा, आर्टिलरी, रेडक्रॉस आदीचे सहकार्य यासाठी घेण्यात येत आहे. प्रथमोपचारासाठी दीड हजार प्रशिक्षित अधिकारी-कर्मचारी सज्ज राहणार आहेत. रस्ते, पूल, टॉयलेट्स, बससेवा आदी सर्व कामे पूर्णत्वाकडे जात असताना

कुंभमेळ्याची चाहूल इतरही ठिकाणी दिसते आहे.

जिल्हातील पर्यटनस्थळे भाविकांच्या स्वागतासाठी सज्ज होत आहेत. रेल्वे स्थानकात कुंभमेळ्यामुळे चौथा प्लॅटफॉर्म तयार होत आहे. आखाड्यातील कामे पूर्णत्वास आल्याने प्रशासन कुंभमेळाप्रसंगीच्या व्यवस्थापनात व्यस्त झाले आहे. अशा अनेक सुविधा कायमस्वरूपी होणा असल्याने नागरिकांतही उत्साह आहे. शिवाय हा चैतन्यमयी सोहळा 'याची देही याची डोळा' अनुभवता येणार याचा आनंदही आहे. यजमान म्हणून येणाऱ्या भाविकांचे स्वागत करण्याची तयारी नाशिक-त्र्यंबकेश्वरच्या जनतेने केली आहे. आता लक्ष लागले आहे ते पहिल्या पर्वणीकडे.

समाज सुधारक

स्वतः शाहू महाराजांनी सांगितले आहे की, सुरुवातीला ते जुन्या विचाराचे पुररक्ते होते पण वेदोक्त प्रकरणानंतर सत्य परिस्थिती त्याच्या लक्षात आली व त्यानंतर ते समाज बदलाच्या कामात अग्रेसर झाले. त्याकाळात सुरु असलेल्या ब्राह्मो समाज, आर्यसमाज व सत्यशोधक समाज या तिन्ही चळवळीचे ते पुररक्ते होते आणि म्हणूनच केशव चंद्र, दयानंद आणि महात्मा जोतीराव फुले यांना ते खांचा धर्माचे पुररक्ते मानीत असत आणि त्यांचे कार्य आपणास पुढे न्यायचे आहे असे त्यांचे मत होते. न्यायमूर्ती रानडे व गोपाळ कृष्ण गोखले यांच्या कार्याचे ते प्रशंसक होते.

धर्मसुधारक

राजर्षी शाहू हे धर्मसुधारक होते व हिंदू धर्माला कलंकित करणाऱ्या पुरोहितशाही विरुद्ध त्यांनी दीर्घकाल संघर्ष केला. कारण ही पुरोहितशाही जातीय अहंकार व विषमता यांना पाठिबा देत होती. त्यांच्या मते धार्मिक अधिकार सर्वांना मिळाले पाहिजेत. त्यात कोणत्याही प्रकारचा भेदभाव करणे योग्य होणार नाही. आजही अनेक देवळात भेदभाव पाळला जातो. पुरोहिताचा व्यवसाय काही जातीपुरताच मर्यादित आहे. त्याचप्रमाणे धर्माच्या नावाने समाजात अनेक अंधश्रद्धा प्रचलित आहेत. त्याविरुद्ध महाराजांनी संघर्ष केला. कायदे करून अनिष्ट प्रथांवर त्यांनी बंदी घातली.

आंतरजातीय विवाहास प्राधान्य

भारतीय समाज जातिग्रस्त असून ही जातिव्यवस्था उच्च कनिष्ठात्वावर व जन्मजात विषमतेवर आधारित आहे. या जातिव्यवस्थेने समाजाचे अनेक भागात विभाजन केले असून मागास समजल्या

जाणाऱ्या जातींवर मोठ्या प्रमाणात अन्याय केला जातो. त्यांना त्यांच्या मूलभूत अधिकारांपासून वंचित ठेवले जाते. जातीचा वापर राजकीय सत्रेची मक्केदारी स्थापन करण्यासाठी केला जातो. त्यांच्या मते काही

आधुनिक महाराष्ट्राच्या इतिहासात ज्या थोर पुरुषांनी मूलगामी समाज परिवर्तनाचे कार्य केले त्यात छत्रपती राजर्षी शाहूंचा समावेश होतो. म. जोतीराव फुले आणि भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या कार्यातील दुवा म्हणून महाराजांनी कार्य केले आणि समाजसुधारणेच्या चळवळीला गती दिली.

लोक असे म्हणतात की जाती राहिल्या तरी हरकत नाही पण जातिद्वेष नको. ते पुढे म्हणतात की याला काही अर्थ नाही कारण एकमेकांचा द्वेष करणे हेच जातिसंरथेचे कार्य आहे म्हणून जातिसंरक्षण मोडली पाहिजे. त्यासाठी त्यांनी आंतरजातीय विवाहाला प्रोत्साहन दिले आणि कायदा करून आंतरजातीय विवाहाला कायदेशीर मान्यता प्रदान केली.

जातीय अस्पृश्यतेला त्यांनी विरोध केला. सर्वजातीय भोजन समारंभ आयोजित केले.

समान संधी

तिसरी गोष्ट म्हणजे जातीय विषमता व बहुसंख्य समाजाचा मागासपणा दूर करण्यासाठी त्यांनी राखीव जागांचा पुररक्कार केला. १९०९ साली आपल्या राज्यातील नोकन्यांमध्ये त्यांनी शेकडा ५०% जागा राखीव ठेवल्या. राखीव जागा ठेवून तुम्ही जाती-जातींमध्ये भेदभाव करीत आहात, जात बघून नोकन्या देत आहात व गुणवत्तेकडे दुर्लक्ष करीत आहात अशी टीका त्यांच्यावर करण्यात आली. त्याला उत्तर देताना महाराज असे म्हणाले की, विषम समाजामध्ये सर्वांना समान संधी देण्याचे तत्व आपणास आंधळेपणाने लागू करता येणार नाही.

वारली ! ही महाराष्ट्रातील आदिवासी जमात त्यांच्या सुरेख चित्रांसाठी आज जगप्रसिद्ध झाली आहे. वारली ही स्वतंत्र चित्रशैली मानली जाते पण ही चित्रशैली म्हणण्यापेक्षा ती चित्रलिंपीच म्हणायला हवी. वाचिक आणि लेखी संवादाच्याही आधीची. गेली हजारो वर्ष वारलींनी ती प्रयत्नपूर्वक जतन केली आहे.

मशागत केलेला, पेरणीसाठी सज्ज असलेला जमिनीचा तुकडा म्हणजे वारलं. या वारल्यापासून त्यांना नाव मिळाले वारली. नावप्रमाणेच मशागत केलेला जमिनीचा तुकडा असावा तशी निर्मळ, सहज सुंदर आणि सृजनीची आसक्ती असलेली.

चित्रलिंपी

वारलींच्या चित्राचे विषयही तसे साधेच. अगदी दैनंदिन जीवनातले व्यवहार दाखवणारे. त्याच्या चित्रात सूर्य, चंद्र, शेती, शेतीची अवजार, पिकाची कापणी, जत्रा, दिवाळी, घर, झाडे, फुले, प्राणी असे एक ना अनेक चित्रविषय असतात आणि हे सारे रेखाटण्याची पद्धत किंवद्दुना रंगही ठरलेले. त्रिकोण, चौकोन, वर्तुळ, सरळ रेषा, बिंदु यांच्या सुंदर मिलाफातून प्रत्येक वेळेस एक सुंदर जिवंत चित्र वारली रेखाटतात. वारलींच्या जीवनात या चित्रांना खूप महत्त्व आहे. त्यांच्या दृष्टीने चित्रांशिवाय पिंत म्हणजे कपड्यांशिवाय माणूस.

अशा भिंतीला ते नागडी भिंत म्हणतात. यामुळेच वारली पाञ्चाल्या प्रत्येक घराच्या भिंती या चित्रांनी रंगवलेल्या असतात. सुगीचा हंगाम, पिक कापणी, लग्न, उत्सव या साच्या प्रसंगांना वारली त्याच्या चित्रातून जिवंत बनवतात. पीक हाती आले की शेतीच्या कामातून थोडा निवांतपणा मिळतो आणि वारली त्यांच्या आवडत्या तारपा नृत्यावर फेर धरू लागतात. तारपा वादकाच्या भोवती नागासारखी वेटोळी घालून हे नृत्य केले जाते यात एकावेळी किंतीही लोक भाग घेऊ शकतात. या नृत्याची ही लयबद्धता त्यांच्या तारपा चित्रातूनही दिसते. अनेक वळसे घेत आणि पाञ्चाल्या सर्वांना सामावून घेत चाललेल्या तारपा सर्वसमावेशकता, एकता यांना इतक्या चपखलपणे चित्रबद्ध करणारे दुसरे उदाहरण शोधून देखील सापडत नाही.

तारपा नृत्याची ठंदबद्ध
लव असो की लग्नाची
लगबग किंवा सुगीचा
हंगाम असो तेवढीच
लयबद्धता आणि
जीवंतपणा जाणवतो ते
वारलींची चित्र बघताना.

कीर्ती पांडे

लयबद्ध चित्रशैली वारली

देवरेघा

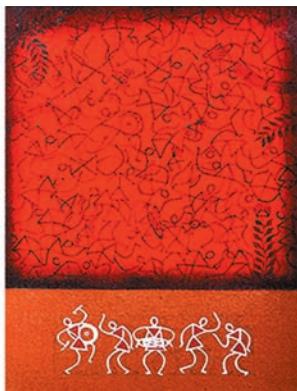
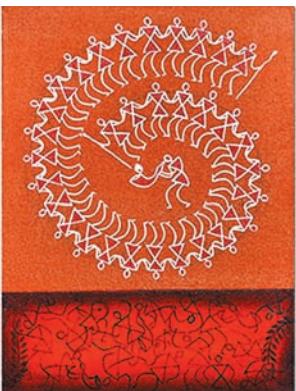
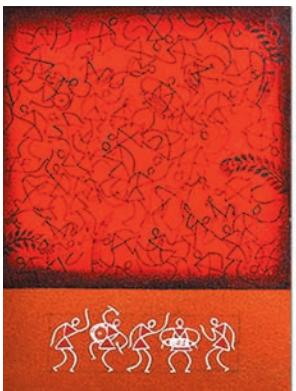
पीक हाती आले की नवीन तांदळाच्या पिठाची पेस्ट बनवून वारली स्थिर्या हाताच्या मुर्ठीनी भिंतीवर चित्र काढतात. मुठीमुठीने धान्य वाढावे आणि धान्याने घर भरावे ही भावना यामागे असते. असेच काहीसे लग्नाबाबतही.

घरात लग्न ठरले की एकच लगबग सुरु होते आणि कुळाचाराची सुरुवात होते ती देव रेघा आखून त्यानंतर सामुहिकपणे पाञ्चाल्या सुवासिनी एकत्र येऊन देवचौक, लग्नचौक रंगवतात. यासाठी शेणाने

सारखलेल्या भिंतीवर गेरुने एक चौकोन रंगवला जातो. हा झाला वारली चित्रासाठीचा बेस तयार. यानंतर तांदळाचे अगदी बारिक पिठ ठाण्यात कालवून त्याचा रंग तयार करतात. बांबूचे एक टोक चांगले ठेचून या चित्रांसाठी ब्रश तयार केला जातो. यानंतर त्रिकोण, चौकोन या भौमितिक आकारांना जिवंत करत वारली चित्रांची एक अद्भूत दुनिया साकारतात. देव चौकात पालघाट या त्यांच्या देवतेचे अधिष्ठान असते. याशिवाय पाच शिन्या देव, चंद्र, सूर्य असतात. पाच शिन्या देव हे पंचमहाभुतांचे प्रतीक आहे. सर्व निसर्ग देवतांचे आशिर्वाद या मंगलप्रसंगी मिळावे म्हणून ही चित्रे काढली जातात.

लग्नचौकात घोड्यावर बसलेली नवरदेव नवरी, वाजंत्री, लग्नाची तयारी, विधी असे सारे काही रंगवले जाते. जत्रा, दिवाळीची चित्रेही अशीच बोलकी असतात.

चायाचिने: राखी साळुंखे

उपजत सूजनता

वारली चित्रातली झाडे ही खालून वर अशी रंगवली जातात. जसे झाड वाढते तशी कुटुंबाचीही वृद्धि व्हावी अशी अपेक्षा यामागे वारली चित्रकारांची असते. मानवी आकृत्या, प्राणी हे सारेच त्रिकोण आणि फारतर वर्तुळ यांच्या साहाय्याने दाखवले जाते.

आधुनिक काळाची छाया आता वारली चित्रांवरही पडली आहे. या चित्रांच्या वस्तुविषयांमध्ये कोंबडा, बैल, घोडा या बरोबर कार, विमान, रेल्वे, संगणक यांची चित्रेही असतात. पारंपरिक चित्रामध्ये या नव्यांनाही वारलीनी चपखलपणे बसवले आहे. या चित्रांच्या सर्वसमावेशकतेमुळे ही चित्रे

आजही आपले वैशिष्ट्य टिकवून आहेत. साधेपणा आणि कुठलाही विषय सहजपणे मांडण्याची या चित्रशैलीची ताकद यामुळे आज जागतिक स्तरावर वारली चित्र शैलीला महत्वाचे स्थान मिळाले आहे. जिव्या सोम्या मशेसारख्या चित्रकारांनी सातत्यपूर्ण मेहनतीने आज या कलेला चौकटीच्या बाहेर नेत अधिक व्यापक बनवले आहे.

भिंतीवर चित्र रेखाटणे ही तशी माणसाची सहज प्रवृत्ती असावी. अगदी पुरातन काळीही माणसांनी त्यांच्या निवाच्याच्या जागा, अंधाच्या गुहांमधील भिंतीवर त्यांनी पाहिलेल्या प्राण्याचे, शिकारीची चित्र रेखाटलेली आढळतात. आजुबाजुच्या निसर्गातल्या विविध आकारांना चित्ररूप देण्याची सृजनता माणसात उपजत असते. अगदी आजही लहान मुलांना कितीही पाटी आणि वही आणून दिली तरी त्यांची पहिली पसंती असते ती भिंतीना. यामागे हीच सहज वृत्ती आहे असे मला वाटते. हेच कारण आहे हजारो वर्षांनंतरही वारली चित्रकला टिकून राहण्यामागे. आधुनिकीकरणाच्या धबडग्यात स्वतःला झोकून देत वारली चित्रशैली आज एक फॅशन सिम्बोल बनली आहे.

संपर्क: ०९५९४९४४८००

निरोगी दृष्टी, दाखवी सृष्टी

या सृष्टीचे सौंदर्य बघायचे असेल तर डोळे चांगले आणि निरोगी असायला हवेत. जन्मजात दोष आणि आनुवंशिक आजार सोडले तर डोळ्यांची काळजी घेतली की डोळे निरोगी ठेवणे बरेचसे आपल्या हातात असते. दृष्टी खराब झाली की ती औषध आणि शस्त्रक्रिया करून सुधारता येते हे खरेच पण ती बिघडू नये, यासाठी अगोदरच काळजी घेणे हेच चांगले.

आजकाल मोबाइल, टॅब, कॉम्प्यूटर यांचा वापर वाढला आहे, या साधनांतून थेट प्रकाश डोळ्यांत जात असल्याने डोळ्यांची बाहूली

शरीरातील नाजूक आणि अतिमहत्वाचा अववव म्हणजे डोळे. डोळ्यांचे महत्व सर्वच जाणून असतात. मात्र त्याची म्हणावी तशी काळजी घेतली जात नाही. योग्य काळजी, वेळीच उपाय आणि आक्षरविहारात नियमितता ठेवली तर डोळे चांगले राहू शकतात. धकाधकीच्या या जीवनात डोळ्यांच्या आजार, त्यावरील उपाययोजना, डोळ्यांची काळजी आणि नेत्रदानाविषयी सांगताहेत

जे. जे. रुग्णालयाचे अधिष्ठाता आणि ज्येष्ठ नेत्रशत्यचिकित्सक

डॉ. तात्याराव लहाने.

आकुंचन पावून थकून जाते, त्यामुळे चष्मा लागायाची शक्यता खूप वाढते.

कॉम्प्यूटरच्या वापराचा अतिरेक झाल्यामुळे कॉम्प्यूटर विजन सिंड्रोम होऊ शकतो. त्यामुळे कॉम्प्यूटरची स्क्रीन ४ ते ९ इंचांनी दूर ठेवणे आवश्यक आहे. त्याचबरोबर स्क्रीनकडे सातत्याने बघताना पापण्यांची उघडज्ञाप वारंवार करावी आणि प्रत्येक दोन तासांनी दोन्ही हातांचे तळवे डोळ्यांवर ठेवून पासिंग हा व्यायाम करावा. यामुळे डोळ्यांवरचा अतिरेकी ताण कमी करायला मदत होते, तसेच डोळ्यांत कृत्रिम अशू घालावेत, यामुळे डोळा कोरडा होत नाही आणि थकत नाही.

डोळ्यांची निगा

डोळ्यांची निगा राखताना डोळ्यांना काही आजार होऊ नयेत याची काळजी जास्त घेणे गरजेचे आहे, तरीही काही आजार अपुरा आहार, वय आनुवंशिकता, मधुमेह यामुळे होतात. 'अ'जीवनसत्वाच्या अभावामुळे चष्म्याचा नंबर वाढतो. काचबिंदू आणि

मोतीबिंदूसारख्या बुबुळाच्या आजारात अल्पकाळासाठी किंवा कायमचे अंधत्व येऊ शकते. यावर योग्यदेळी योग्य उपाय केले तर हे अंधत्व रोखता येते. मोतीबिंदूमध्ये तात्पुरते अंधत्व येते. मोतीबिंदू वयापरत्वे होणारा आजार असला तरी तो लहान वयात होणारच नाही असे म्हणता येत नाही. अगदी बाळालाही मोतीबिंदू होऊ शकतो. बाळाचे वय कमी आहे म्हणून त्याला मोतीबिंदू होऊ शकत नाही हा समज गैर आहे. त्यावर तातडीने उपाय केले तर अंधत्व टाळता येते. मोतीबिंदूवर कोणत्याही वयात शस्त्रक्रिया हाच उपाय असून अत्याधुनिक वैद्यकीय यंत्रेंद्वारे शस्त्रक्रिया करून डोळ्यांत नेत्रभिंगाचे रोपण केले जाते. त्यामुळे दृष्टी पूर्ववत होते. मोतीबिंदू हा वयापरत्वे होणारा आजार आहे पण तो अपुरे पोषण, औषधांचा साईर्डइफेक्ट किंवा चुकीची औषधे डोळ्यात घातली किंवा पोटात घेतली तरी तो कोणत्याही वयात संभवू शकतो. त्यामुळे गरज नसताना डोळ्यात औषधे घालू नयेत. डॉक्टरांच्या सल्ल्यानेच औषधे डोळ्यात घालावी किंवा त्यांचे सेवन करावे.

ख्रट्याळ वारा, कोसळणारे धबधबे आणि सळसळता उत्साह

निसर्गाने महाराष्ट्रावर खूप कृपाश्ची
दाखविली आहे. साडेसातशी
किलोमीटरचा समुद्रकिनारा, सह्याद्रीच्या
पर्वतरांगा, घनदाट जंगले, पावसाळ्यात
प्रचंड आवेगाने कोसळणारे धबधबे आणि
गडकिल्ले. एका बाजूला सूर्योदारावण
आपल्या हजार नेप्रांनी आग ओकत
असताना पश्चिमेकडून खारे वारे
पावसाचा निरोप घेऊन येत असतानाचा
काळ म्हणजे जून महिना. या काळात
लोणावळा, खंडाळ्याचा अनुभव घेणे हे
ईश्वरीय सुख असते.

महाराष्ट्राच्या सौंदर्यात ज्या सह्याद्रीने भर घातली आहे त्यातील पाचू म्हणजे लोणावळा आणि खंडाळा. पुणे-मुंबई महामार्गावर समुद्र सपाटीपासून ६२५ मीटर उंचीवर असलेल्या लोणावळा गेल्या अनेक दशकांपासून पर्यटकांना भुरल घालत आहे. लोणावळा हा शब्द संस्कृत शब्द लोणावळी या शब्दांपासून तयार झाला आहे. याचा अर्थ होतो गुंफा. कार्ला-भाजा येथील लेणी. लोहगड-विसापूर यांच्या वेढ्याने लोणावळ्याचे महत्त्व वाढले आहे. खूप खोल दन्या, हिरवाईने नटलेला डोंगर आणि वाच्यांचा मंद प्रवाह यांमुळे लोणावळ्यातून पायच निघत नाही. पावसाळ्यात लोणावळा अंगावर ढगांचा पदर ओढून नटतो पण उन्हाळ्यात त्याचे अस्सल रूप दिसते.

प्रवीण कुलकर्णी

महाराष्ट्रात थंड हवेची जी काही मोजकी ठिकाणे आहेत त्यात महाबळेश्वरनंतर लोणावळा आणि खंडाळ्याचा समावेश होतो. पण ऐन उन्हाळ्यात जाण्यापेक्षा जूनमध्ये जेव्हा पावसाचा आणि उन्हाचा खेळ सुरु होतो त्यावेळी येथे गेले तर त्याची मजा छान अनुभवता येते. जूनमध्ये एका बाजूने ढग डोंगरावर उतरत असताना दुसऱ्या बाजूने सूर्योदारांच्या बाणांनी सुरेख इंद्रधनू निर्माण होते. डोळे तृप्त होणे म्हणजे काय? याचा अनुभव घ्यायचा असेल तर लोणावळ्याला भेट द्यायलाच हवी.

लोणावळा आणि खंडाळा यांच्यात अंतर अगदीच पाच-सहा किलोमीटरचे आहे.

वैशिष्ट्ये. लोणावळ्यात मात्र एक आणखी वैशिष्ट्य जाणवते ते म्हणजे इथली चिककी. चिककीचे किंती विविध प्रकार आहेत हे इथे आल्यावर कल्ते. लोणावळ्याची चिककी आता जगप्रसिद्ध बनली आहे. आपल्या पर्यटनस्थळाच्या वैशिष्ट्यासह हे खाद्य वैशिष्ट्य लोणावळ्याने जपले आणि वाढविले आहे.

लोणावळा खंडाळा ही नावे माहीत नाहीत असा एकही मराठी माणूस सापडणार नाही. त्याची रुपेही प्रत्येकाला वेगवेगळी भासतात. अलड वयात ही दोन्ही ठिकाणे अगदी सवंगडी वाटतात. इथला वारा खट्याळपणे मुलांबरोबर खेळतो. कोसळणारे धबधबे तारुण्याचा सळसळता उत्साह अधोरेखित करतात. तर जगात राहून अलिस राहणाऱ्या एखाद्या तपस्व्याप्रमाणे इथले डोंगर शांत आणि संयमी भासतात. उन्हाळ्यात इथल्या पिवळ्या गवतांवर सायंकाळी भिरभिरणारी फुलपाखरे अबालवृद्धांना वेड लावतात. त्यामुळे एकदा तरी लोणावळा आणि खंडाळ्याला भेट द्यायलाच हवी. लोणावळ्याच्या जवळच असलेल्या लोहगडाची सफर हा वेगळाच अनुभव असतो. समोर पांढऱ्या ढांची चादर असते आणि त्यातून विचूकाट्याकडे जाणारी यिंचोळी वाट... हा अनुभव तर घ्यायलाच हवा.

लोणावळ्यापेक्षा खंडाळा थोडा आणखी शांत आहे. निसर्गाने जणू आपला खजिनाच इथे भरभरून रिता केल्याचा भास होतो. ढगांशी सलगी करणारे डोंगरमाथे, याच डोंगरमाथ्यावरून सळसळणाऱ्या सर्पिणीसारख्या धावणाऱ्या जलधारा आणि संपूर्ण परिसर आपल्या अस्तित्वाने गंधित करणारा वारा याचा अनुभव शब्दातीत आहे. महाराष्ट्राच्या सह्याद्री कडांना एक अलौकिक सौंदर्य बहाल झाले आहे. डोंगरमांगातून जाणाऱ्या नागमोडी पायवाटा, त्या पायवाटांवर असलेली बोरी-जांभळीची झाडे विलक्षण अनुभव देऊन जातात. डोळ्यांसमोर साक्षात उभी निसर्गदिवता आणि जिभेवर रेंगाळणारी बोरांची आंबट पिटूर चव ही डोंगरमाथ्याकडे चालतानाची

असे जाता येईल

- लोणावळा आणि खंडाळा ही दोन्ही ठिकाणे पुणे- मुंबई द्रूतगती मार्गावर असल्याने तेथे पोहचणे सहज शक्य आहे.
- जवळचे रेल्वे स्टेशन पुणे किंवा मुंबई. मुंबई हे सर्वात सोयीस्कर ठरते. लोणावळ्याला ही रेल्वे स्टेशन आहे.
- जवळचे विमानतळ मुंबई

येथे राहता येईल

- लोणावळ्यात राहण्याच्या खूप सोयी-सुविधा आहेत.
- एमटीडीसीच्या खोल्या उपलब्ध आहेत. त्याचे बुकिंग मुंबई, पुणे येथून करता येते.
- टोल फ्री नंबर- ९८००-२२९९३०, आरक्षणासाठी दूरध्वनी क्रमांक- ०२२-२२८४५६७८ (मुंबई)

भेटीचा उत्तम काळ

- लोणावळा आणि खंडाळ्याला भेटीचा उत्तम काळ पावसाळा आणि उन्हाळा असला तरी कोणत्याही ऋतूत लोणावळा हा वेगळाच भासतो. त्यामुळे निवांत वेळ असणारा कोणताही कालावधी लोणावळा आणि खंडाळ्याच्या भेटीसाठी उत्तमच असतो.

तुम्ही या परीक्षेकडे आकृष्ट होत असाल तर माझा सल्ला आहे की तुम्ही विचार प्राथमिक स्तरावरच बदला. पैसा तर आता खासगी क्षेत्रांतही खूप मिळतो. मात्र इथे प्रशासकीय जबाबदान्या खूप असतात.

माझ्या उदाहरणावरून सांगते जळगावला मी मुख्य कार्यकारी अधिकारी असताना, २० हजारांवर कर्मचाऱ्यांची साथ घेऊन काम करायला लागत होते. त्यांचे प्रश्न; त्यांच्यामुळे निर्माण झालेले प्रश्न हे सर्व तुम्हाला एका विशिष्ट चौकटीत सोडवावे लागतात. जनतेचे प्रश्न सोडविण्यासाठी तुम्हाला चौकटीत काम करावे लागते. ही चौकट खूप वर्षाच्या अनुभवातून तयार झाली आहे. ती तातडीने बदलायला जाऊ नये. अर्थात चौकटीत राहूनही चांगले काम करता येते.

मुख्य परीक्षा गांभीर्यानेच घ्या

पूर्व परीक्षा उत्तीर्ण झाल्यानंतर मुख्य परीक्षा खूप गांभीर्याने घ्या. किंती संधी मिळताहेत याकडे लक्ष देऊच नका; कारण एकदा मुख्य परीक्षा अनुत्तीर्ण झाल्यानंतर पुन्हा पहिल्यापासून तयारी करावी लागते. यात एक दीड वर्षाचा कालावधी जातो. त्याचबरोबर पुन्हा ती गती आणि तोच उत्साह टिकेल याबाबतही धोका निर्माण होतो. त्यामुळे मुख्य परिक्षेचे गांभीर्य जपाच.

इंग्रजी पुस्तके वाचा

परीक्षेसाठी तुम्ही कोणते माध्यम निवडायचे हा तुमचा प्रश्न आहे. मी स्वतः मराठी माध्यम निवडले होते. त्यामुळे माझा कोणताही तोटा झाला नाही; मात्र अभ्यासासाठी मी इंग्रजी माध्यमातील पुस्तके वापरली. बाजारात आज अनेक पुस्तके उपलब्ध आहेत. कोणती पुस्तके वापरायची आणि कोणती नाही हा संभ्रम निर्माण होऊ शकतो. अमुकच पुस्तके कशी योग्य आहेत असाही त्यांचा दावा असतो. खरे तर अशावेळी आपण खूप गोंधळून जातो. कोणते पुस्तक वाचायचे कोणते नाही. किंती अभ्यास करायचा, या पुस्तकांमध्येही अनेक गोंधळ असतात, वस्तुस्थितीचा विपर्यास असतो. काही वेळा अगदीच दुय्यम माहिती या पुस्तकात असते. त्यामुळे आपला गोंधळ होतो. उलट परीक्षेत गुणही मिळत नाही. ही पुस्तके वाचणे त्यातील आशय समजून घेऊन टिपणे काढणे

यशाची सूत्रे

- आपले ध्येय निश्चित ठरवा.
- परीक्षेचा पॅटर्न समजून घ्या.
- यूपीएससी परीक्षा ही पदवी स्तरावरची असल्याने त्यात डॉक्टर, इंजीनिअर, सीए असे सर्व विद्यार्थी बसतात.

त्याचे दडपण घेऊ नका.

- पर्यायी व्यवस्था ठेवूच नका; त्यामुळे तुम्ही ध्येयाच्याच दिशेने जाता.
- इंग्रजी पुस्तके अधिक वाचा.
- मुख्य परीक्षेपूर्वी आपण जे विषय निवडले आहेत, तेच विषय घेऊन उत्तीर्ण झालेल्यांचे मार्गदर्शन घ्या.
- कोणताही न्यूनगंड बाळगू नका.
- आनंदी राहा; मित्राबरोबर वेळ घालवा.
- वेळेचे, अभ्यासाचे नियोजन हवे. त्यासाठी एक एक टप्पा पार करणे आवश्यक आहे.
- अधिकृत पुस्तकेच वाचली पाहिजेत.

याला वेळही खूप लागतो. त्यामुळे पुस्तकांच्या बाबतीत खूपच काळजी घेणे आवश्यक आहे. त्यामुळे इंग्रजी पुस्तके अभ्यासणे हे सर्वात चांगले. त्यातही अधिकृत पुस्तकेच वाचायला हवीत.

ज्येष्ठांचे मार्गदर्शन हवे

मुख्य परीक्षेची तयारी करताना मार्गदर्शन महत्त्वाचे ठरते. आज अनेक क्लासेस सुरु आहेत. ज्याला जो आवडेल तो क्लास निवडावा.

स्वयंअध्ययन हेही महत्त्वाचे. पण मुख्य परीक्षेपूर्वी आपण जे विषय निवडले आहेत तेच विषय घेऊन मागील दोन-तीन वर्षात जे परीक्षा उत्तीर्ण झाले आहेत त्यांचे मार्गदर्शन घेणे महत्त्वाचे ठरते. त्याचा मोठा लाभ होतो.

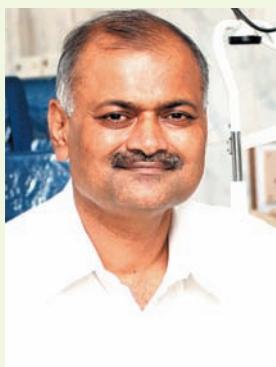
शब्दांकन : प्रवीण कुलकर्णी

उपयुक्त माहितीचा खजिना

‘दिलखुलास’ या कार्यक्रमात गेल्या महिन्यात अनेक मान्यवरांनी मार्गदर्शन केले. महाराष्ट्रातील ज्येष्ठ नेत्रतज्ज्ञ डॉ. तात्याराव लहाने यांनी डोळयाची काळजी कशी घ्यावी हे संगितले. गृह राज्यमंत्री प्रा. राम शिंदे यांनी राज्यातील कायदा व सुव्यवस्था कशी आहे आणि राज्य शासनाने नव्या काय उपाययोजना केल्या आहेत त्याविषयी माहिती दिली. ज्येष्ठ विचारकंत प्रा. हरी नरके यांनी महात्मा फुले यांचे जीवन व कार्याविषयी मार्गदर्शन केले.

- प्रा. हरी नरके यांची योगेश कोलते यांनी महात्मा फुले यांचे जीवन आणि कार्य या विषयावर घेतलेली मुलाखत महत्वपूर्ण ठरली. या मुलाखतीत त्यांनी फुले दाम्पत्याच्या शिक्षणविषयक कार्यावर प्रकाश टाकला. महात्मा फुले यांच्यातील शेतकरी, शिक्षणतज्ज्ञ, समाजसुधारक, व्यावसायिक आदी अष्टपैलू व्यक्तिमत्त्वावर त्यांनी सविस्तर माहिती दिली. ही माहिती प्रेरणादारी होती. या माहितीमधून महात्मा फुले आणि सावित्रीबाई फुले यांच्या चौफेर व्यक्तिमत्त्वाचे विविध पैलू दर्शकांना समजले.
- राज्यमंत्री प्रा. राम शिंदे यांची मुलाखत योगेश कोलते यांनी घेतली. या मुलाखतीमध्ये प्रा. शिंदे यांनी ग्रामीण भागातील कायदा व सुव्यवस्थेसाठी राज्यशासनामार्फत ज्या विविध योजना राबवण्यात येत आहेत. त्याविषयी माहिती दिली. महाराष्ट्रातील पर्यटन स्थळांच्या विकासासाठी शासनामार्फत प्राधान्याने प्रयत्न केले जात आहेत. त्यामुळे अधिकाधिक पर्यटक महाराष्ट्रात येतील आणि महाराष्ट्राच्या अर्थव्यवरथेला त्यामुळे गतिमानता येईल, असा विश्वास प्रा. शिंदे यांनी व्यक्त केला. तरुणांसाठी उपलब्ध असलेल्या रोजगार आणि स्वयंरोजगाराच्या संधी आणि महिलांच्या सुरक्षेसाठी गृहविभागामार्फत राबवण्यात येणाऱ्या योजनांची माहिती त्यांनी दिली.
- वनविभागाचे सचिव विकास खारगे यांनी राज्यातील वनसंपदा, वनपर्यटन व वन्यजीव याबाबत वन विभागामार्फत राबवण्यात येत असलेल्या अभिनव योजनांचा आढावा घेतला. पर्यावरण संवर्धनासाठी महत्वपूर्ण ठरणाऱ्या ‘श्यामप्रसाद मुखर्जी जन

डॉ. तात्याराव लहाने

प्रा. राम शिंदे

प्रा. हरी नरके

डॉ. माया तुळपुळे

वन योजने विषयी विस्तृत माहिती दिली. त्याचबरोबर महाराष्ट्र राज्य निसर्ग पर्यटन विकास मंडळाच्या स्थापनेमार्गील भूमिका व भविष्यातील वाटचाल याविषयी सविस्तर विवेचन केले.

- जे.जे. रुणालयाचे अधिष्ठाता आणि ज्येष्ठ नेत्रतज्ज्ञ डॉ. तात्याराव लहाने यांनी उन्हाळ्यात डोळ्यांची काळजी कशी घ्यावी, याविषयी अतिशय सोप्या आणि सुलभ पद्धतीने मार्गदर्शन केले. या वेळी त्यांनी मुलांच्या डोळ्यांच्या आजाराविषयी विशेष माहिती दिली. हे आजार होऊ नयेत यासाठी घ्यावयाची काळजी याबाबतही सविस्तर विवेचन केले.
- १९ मे हा जागतिक कोड दिन म्हणून पाळला जातो. त्वचेतील मॅलेनिन द्रव्य नाहीसे झाल्यामुळे किंवा रंग बदलल्यामुळे होणाऱ्या आजाराला श्वेतकुष्ठ किंवा कोड न म्हणता श्वेत त्वचा म्हणण्यात यावे, असा निर्णय महाराष्ट्र शासनाने १५ मे २०१३ रोजी घेतला आहे. यामुळे समाजात हा विकार असणाऱ्यांच्या मनातील न्यूनांगड कमी होण्यास मदत झाली आहे. ‘कोड’ या आजारावरील उपचार संशोधन आणि समाजातील दृष्टीकोन, मानसिकता बदलण्याचे कार्य पुणे येथील ‘श्वेता’ या संस्थेच्या संस्थापक डॉ. माया तुळपुळे यांनी केले आहे. त्यांची मुलाखत या अनुषंगाने अतिशय माहितीपूर्ण ठरली.
- ‘कोड’ या आजाराविषयी अधिक माहितीसाठी www.myshweta.org आणि २०२०-२५४५८७६७ या दूरध्वनी क्रमांकावर आपणाला मार्गदर्शन आणि मदत मिळू शकते.

– मीरा ढास
□ □

जय महाराष्ट्रचे मानकरी

‘जय महाराष्ट्र’ या कार्यक्रमात अनेक मान्यवरांना मुलाखतीसाठी बोलवण्यात येते. गेल्या महिन्यामध्ये कृषीमंत्री एकनाथ खडसे यांनी महसूल, मदत आणि पुनर्वसन विभागाचा आढावा घेतला. जलसंधारण आणि जलसंपदा राज्यमंत्री विजय शिवतारे यांनी जलयुक्त शिवार याविषयी विस्तृत माहिती दिली. प्रा. श्याम मानव यांनी जाडूटोणा आणि अंगठेबा वा विषवी आपली भूमिका स्पष्ट केली. वनविभागाचे सचिव विकास खारगे यांनी जागतिक वसुंधरा दिनानिमित्त वनविभागाची विस्तृत माहिती दिली.

■ महसूल मंत्री एकनाथराव खडसे :

महसूल, मदत व पुनर्वसन मंत्री एकनाथराव खडसे यांनी महसूल, मदत व पुनर्वसन विभागाचा सहा महिन्यातील लेखाजोखा मांडला. तसेच २०१९ पर्यंत महाराष्ट्राला दुष्काळमुक्त करण्यासाठी शासन स्तरावर कोणत्या योजना राबविण्यात येत आहेत याविषयी त्यांनी नेमकेपणाने माहिती दिली.

■ जलसंधारण आणि जलसंपदा राज्यमंत्री विजय शिवतारे:

राज्यातील टंचाईवर मात करण्यासाठी शासनस्तरावर जलयुक्त शिवार हे अभियान राबविण्यात येत आहे. या जलयुक्त शिवार अभियानाविषयी आणि जलसंपदा विभागाच्या विविध प्रकल्प, योजनांविषयी जलसंधारण आणि जलसंपदा राज्यमंत्री विजय शिवतारे यांनी अत्यंत समर्पक अशी माहिती दिली.

■ विकास खारगे (सचिव, वने):

‘वृक्षवली आम्हा सोयरे वनचरी’ असा संदेश संत तुकाराम महाराजांनी आपल्या अभंगांतून दिला. मात्र गेल्या काही काळात पर्यावरणाचा न्हास होऊन जागतिक तपमानात वाढ झाल्याचे चित्र आहे. पर्यावरणाचा हा न्हास रोखण्यासाठी जनजागृती व्हावी यासाठी जागतिक वसुंधरा दिन साजरा केला जातो. या वसुंधरा दिनाचे औचित्य साधून पर्यावरण समतोलात महत्वाची भूमिका बजावण्याचा वन विभागाची तसेच या विभागाच्या माध्यमातून वृक्षांचे संवर्धन आणि जतन करण्यासाठी शासन राबवत असलेल्या विविध योजनांविषयीची माहिती वन विभागाचे सचिव विकास खारगे यांनी दिली. वाघांचे संवर्धन आणि जतन

**सात शतके
लोकप्रियतेची...**

करण्यासाठी विविध योजना करण्यात आल्या आहेत. वाघांच्या संरक्षणासाठी विशेष व्याघ्र संरक्षण दल तयार करण्यात

आले आहे. या माध्यमातून वाघांची शिकार रोखणे हा प्रमुख उद्देश आहे.

दुर्दैवाने वन्यप्राण्यांच्या होणाऱ्या हल्ल्यात मृत पावणाऱ्या नागरिकांच्या कुटुंबीयांना देण्यात येणाऱ्या रक्कमेत वाढ करून ती सात लाख रुपये करण्यात आली आहे. तर जखमींना पंधरा हजार रुपये मदत देण्यात येणार आहे. वन्यप्राण्यांचे हल्ले रोखण्यासाठी हल्ल्यांचा संभाव्य धोका असणाऱ्या ठिकाणी विशेष प्रशिक्षित पथकाची स्थापना करण्यात आली असल्याचे श्री. खारगे यांनी सांगितले.

■ भिलिंद करमरकर:

१ मे महाराष्ट्र दिनानिमित्त गीत दुर्गायन या कार्यक्रमाचे निर्माते भिलिंद करमरकर यांनी महाराष्ट्रातील गडकिल्यांवर आधारीत गीतांविषयी माहिती दिली. पराग लिमये यांनी ही मुलाखत घेतली. श्री करमकर यांच्या गीत दुर्गायनची लिम्का बुक ऑफ वल्ड रेकॉर्डमध्ये नोंद झाली आहे.

■ गौरव मराठी भाषेचा, गौरव महाराष्ट्राचा :

गेट वे ऑफ इंडिया येथे झालेल्या गौरव मराठी भाषेचा, गौरव महाराष्ट्राचा या कार्यक्रमाचा वृत्तांत प्रक्षेपित करण्यात आला.

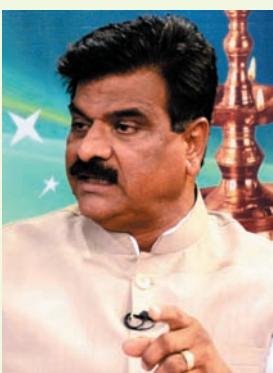
■ शिवशाहीर बाबासाहेब पुरंदरे:

महाराष्ट्र भूषण शिवशाहीर बाबासाहेब पुरंदरे यांचा ‘शिवाजी महाराजांचे कर्तृत्व आणि चरित्र’ या विषयावरील २०१० मधील जय महाराष्ट्र कार्यक्रमाचे पुनःप्रसारण करण्यात आले.

- अतुल पांडे

एकनाथ खडसे

विजय शिवतारे

श्याम मानव

विकास खारगे

महाराष्ट्रातील वातम्या

वशकवा

योजना

फर्ट पर्सन

नोकराच्य

वाचावे असे काही

जय महाराष्ट्र

दिलखुलास

शेध

महाभ्रमंती

पर्यटन' हा सगळ्यांच्या जिझाळ्याचा असलेल्या पर्यटनाची कक्षा आज विस्तारली आहे. आता तीनही ऋतूत पर्यटनाचा विस्तार झाला आहे. महाराष्ट्राच्या मातीची, संस्कृतीची व परंपरेची विविधांगी ओळख व्हावी आणि पारंपरिक पर्यटनापेक्षा वेगाळी अनुभूती पर्यटप्रेरितांना मिळावी या उद्देशाने महाराष्ट्र

ठरणाच्या शासकीय यंत्रणा यांची माहिती देऊन महाराष्ट्रातील पर्यटनाला एक वेगळे परिमाण प्राप्त करून देण्यासाठी 'महाभ्रमंती' नावाच्या सदराची संकल्पना राबवली आहे.

महाराष्ट्रात पर्यटन स्थळांचा मोठा खजिना आहे. ७२० किलोमीटर लांबीची विस्तीर्ण किनारपट्टी, सहाद्रीच्या रांगांमध्ये घनदाढ जंगलांची निसर्गसंपत्ती, त्याचबरोबर छत्रपती

आतापर्यंतची महाभ्रमंती

'महाभ्रमंती' या सदराअंतर्गत आतापर्यंत कोकण आणि पुणे विभागातील प्रमुख पर्यटन क्षेत्राची माहिती देण्यात आलेली आहे. ज्यामध्ये कोकणातील रत्नागिरी तालुक्यातील मंडणगड ते चिपळूणमधील वीरचा धबधबा, कोकणातील मिनी महाबळेश्वर असणारे दापोली, परशुरामाची भूमी असलेला गुहागर, ट्रेकिंगची हौस भागविणारा खेड तालुका, पालघर जिल्ह्यातील जव्हार तालुका, याशिवाय चांदोली सागरेश्वर अभयारण्य, नाणांजिरा, ताडोबा, अंधारी व्याघ्र प्रकल्प आदीची सविस्तर माहिती देण्यात आली आहे.

शासनानेदेखील पर्यटनाच्या विकासासाठी अनेक महत्त्वपूर्ण पावले उचलली आहेत. राज्य शासनाच्या 'महान्यूज' या वेब पोर्टलनेदेखील पर्यटनस्थळांची माहिती, तेथील सोयीसुविधा, पर्यटनस्थळांपर्यंत पोहोचण्यास साहाय्यभूत

शिवाजी महाराजांच्या शौर्याचा इतिहास हा दन्याखो-न्याशी, डोंगरांशी जोडलेला आहे. येथील किले हा इतिहास आपणासमोर आजही बोलका करतात. याची ओळख पर्यटकांना व्हावी या उद्देशाने माहिती व जनसंपर्क

माहिती व जनसंपर्क

महासंचालनालयाच्या 'महान्यूज' वा वेब पोर्टलवर पर्यटकांना मार्गदर्शन

करणारे नवे सदर महाभ्रमंती सुरु करण्यात आले आहे. पर्यटनाचा आनंद लुटण्यासाठी बाहेर पडणाऱ्या पर्यटकांना योग्य मार्गदर्शन करणारे हे सदर असून अल्पावधीतच 'महान्यूज'वरील आणखी एक लोकप्रिय सदर म्हणून याला लोकप्रियता भिकाली आहे.

महासंचालनालयाच्या सचिव मनीषा पाटणकर - म्हैसकर आणि महासंचालक चंद्रशेखर ओक यांनी 'महाभ्रमंती'ची संकल्पना सुचिवली. उन्हांव्यात थंड हवेच्या ठिकाणी होणारी गर्दी, गिरिभ्रमंती, अभयारण्यातील फेरफटका याला मोरे प्राधान्य दिले जाते. ही बाब लक्षात घेऊन 'महाभ्रमंती' सदर सुरु करण्यात आले. अल्पावधीतच या सदराला उदंड प्रतिसाद लाभत आहे.

पर्यटनाची एखादी नवीन संकल्पना राबवून या दृष्टिकोनातून पर्यटकांना सर्व सुविधांची माहिती पुराविणे हा 'महाभ्रमंती' या सदराचा मुख्य उद्देश आहे. या सदरात महाराष्ट्रातील ऐतिहासिक, निसर्गसांदर्भ लाभलेली किंवा देवदर्शनाची ठिकाणे कोणती, संबंधित पर्यटनस्थळी शासनाने कोणत्या सोयीसुविधांचा विकास केला आहे, या ठिकाणी नेमके कसे पोहोचता येईल, विश्रामगृह, भोजनालयाचा संपर्क क्रमांक आदी महत्त्वपूर्ण माहितीचा खजिना नेटिझन्ससाठी गोळा केला जाणार आहे. महाराष्ट्रात प्रवासासाठी चांगले लोहमार्ग, पक्के रस्ते, चांगली आणि स्वस्त उपहारगृहे, धर्मशाळा यांची रेलवेल आहे. आदरातिथ्य ही खेरे तर आपली परंपराच. अतिथीला आपण देवत्वच बहाल केले आहे. त्यामुळे आलेल्या प्रत्येक व्यक्तीचा पाहुणचार करण्यात आपण कुठेही कमी पडत नाही. याची ओळख जगाला करून देण्याचा हा प्रयत्न आहे.

- धीरज खडसे

लोकराज्य ऑनलाईन वर्गणीदार

राज्य शासन आणि जनता यांतील दुवा म्हणजे माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयाची 'लोकराज्य', 'महाराष्ट्र अहेड', 'उर्दू लोकराज्य' प्रकाशने. शासनाच्या विविध कल्याणकारी योजना, निर्णय, ध्येयघोरणे, उपक्रम, तसेच विविध योजनांची माहिती या प्रकाशनांमार्फत दिली जाते. सध्या ऑनलाईन वर्गणीदार होऊन घरपोत मासिक भिठवण्याकडे वाचकांचा अधिक कल आहे. त्यांची ऑनलाईन वर्गणी कशी भरावी, याबाबत बन्याच वाचकांना विविध प्रश्न पडतात. त्या सर्व प्रश्नांची उत्तरे या लेखात देण्यात आली आहेत.

- ऑनलाईन वर्गणीदार होण्यासाठी सर्वांत प्रथम

<http://dgipr.maharashtra.gov.in> या संकेतस्थळाला भेट द्यावी. ●

त्यानंतर 'ऑनलाईन सेवा' या विभागातील 'लोकराज्य मासिक वर्गणीदार नोंदणी' या लिंकवर क्लिक करावे. ● 'अटी व शर्टी' वाचून झाल्यावर संकेतस्थळावरील *Subscribe Marathi Magazine* या लिंकवर क्लिक करावे. येथे असलेल्या फॉर्ममधील सर्व आवश्यक माहिती भरावी. यात खातःचे पूर्ण नाव, पत्ता, पिनकोड आदी माहिती अचूक भरावी. ● दुसऱ्या टप्प्यात 'मासिकाचा तपशील' यामध्ये मासिकाचे नाव, किंमत आणि कालावधी नमूद करावा. यात १ ते ५ वर्षांपर्यंत वर्गणीदार होण्याचे पर्याय उपलब्ध आहेत. ● संपूर्ण फॉर्म भरून झाल्यावर *Submit & Pay now* या बटणावर क्लिक करावे. त्यानंतर *Receipt* या बटणावर क्लिक केल्यानंतर बँकची नावे व हाताळणी शुल्काची रकम आपणास कळू शकेल. ● पेमेंट गेटवेड्वारे शुल्क भरणा करताना मूळ रकम अधिक हाताळणी शुल्क या प्रकारे संबंधितांना शुल्क अदा करावे लागेल. हे शुल्क माहिती तंत्रज्ञान संचालनालयाने वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या शासन निर्णयानुसार आणि बँकेच्या निवडीनुसार वेगवेगळे असेल. ● पेमेंट केल्यानंतर *Print & Receipt Continue* या बटणावर क्लिक करून ई-पेमेंटची पावती प्रिंट करून जपून ठेवावी. अशाप्रकारे ऑनलाईन वर्गणीदारांच्या यादीत नाव समाविष्ट होण्याची ही प्रक्रिया पूर्ण होईल. ही बाब संबंधितांनी

वर्गणी भरण्याची सुविधा

प्रत्येक जिल्ह्याच्या ठिकाणी जिल्हा माहिती कार्यालयातही व्यक्तिशः वर्गणी भरून या मासिकांचे सभासद होता येते किंवा वरिष्ठ सहायक संचालक (प्रकाशने), माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, बँरेक नं. १९, प्री प्रेस जर्नल मार्ग, मुंबई - ४०००२१ या पत्त्यावर मनीओर्डरने पाठवावी किंवा लेखाधिकारी, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई यांच्या नावे मुंबई येथे वरणाच्या शाखेचा डिमांड ड्राफ्ट पाठवावा. लोकराज्य अंकाच्या वर्गणीदारांनी नूतनीकरणासाठी वार्षिक वर्गणी पाठवताना आपला वर्गणी क्रमांक कळवावा.

लक्षात द्यावी. ● ऑनलाईन वर्गणीदार झाल्यानंतर संबंधितांना ईमेल/एसएमएसद्वारे वर्गणीगदार क्रमांक कळविला जातो.

टीप : ऑनलाईन वर्गणीदार शुल्क भरणा केल्याच्या पुढील महिन्यापासून संबंधितांना अंक प्राप्त होण्यास सुरुवात होईल. मराठी लोकराज्याची वार्षिक वर्गणी १०० रुपये, उर्दू लोकराज्याची ५० रुपये तर महाराष्ट्र अहेड (इंग्रजी)ची ५०० रुपये एवढी आहे.

– अश्विनी पुजारी

विधान परिषदेचे सभापती रामराजे नाईक – निबाळकर आणि विधान परिषदेचे विरोधी पक्षनेते धनंजय मुंडे आणि महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालयाचे सचिव उत्तमसिंग चवहाण यांची माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालयाचे महासंचालक चंद्रशेखर ओक, संचालक देवेंद्र भुजबळ यांनी सदिच्छा भेट देऊन त्यांना लोकराज्यचे अंक भेट दिले.

मुख्यमंत्री दर्वेंद्र फडणवीस हे ट्रिप्टर या समाज माध्यमाचा प्रभावीपणे वापर करून जनतेशी संवाद साधत असतात. दिवसभरातील महत्वाच्या घटना, कार्यक्रम, बैठका, सभा यांची माहिती ते देतात. त्यामुळे नागरिकांना अनेक महत्वाचे निर्णय योजना यांची माहिती तातडीने भिक्त असते.

Delighted to award 11 medals to Nazim Almas Sayed from Nagpur. Congratulations and best wishes to all the graduates!

Presented ISO 9001:2006 certificate at Siddhivinayak Temple, this morning. Feeling Blessed! Jai Ganesh!

This ISO 9001:2006 certificate was awarded for quality management systems as well as participation for social cause by the Siddhivinayak trust

केंद्रातील भाजपप्रणित राष्ट्रीय लोकशाही आघाडीच्या सरकारला एक वर्ष पूर्ण झाल्यानंतर पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांचे अभिनंदन करताना.. राष्ट्र निर्माणाचे नवे पर्व: वर्ष आत्मविश्वासाचे, नवीन आकांक्षाचे. मा. नरेंद्रजी मोदी यांचे अभिनंदन!

इसायलच्या पंतप्रधानपदी नेतान्याहू यांची फेरनिवड झाल्यानंतर..
Heartiest Congratulations PM @netanyahu on being re-elected as the Prime Minister of State of Israel.

सातान्यातील वैद्यकीय महाविद्यालयाच्या जमिनीसंदर्भात...
Government will give land for Satara Medical College soon

जलयुक्त शिवार योजनेच्या प्रगतीचा आढावा घेताना...
In Buldhana district, 763 works of JalYukt Shivar scheme in 330 villages are being undertaken to make the villages drought-free.

अरुणा शानबाग यांच्या झुंजीला सलाम करून...
Maharashtra Government

छत्रपती संभाजी महाराज यांच्या जयंतीनिमित्त मानाचा मुजरा! त्यांचे शौर्य सदैव प्रेरणा देत राहील.

पोखरण येथील ऐतिहासिक अणू चाचणीच्या वर्धापन दिनानिमित्त...
Pokhran tests set a milestone in the field of technology & created history on 11th May 1998. My Salute to Atalji!

फुटबॉलपटूंचे कौतुक करताना...

The game of football and the spirit of teams gave an assurance that our country has a future in Football.

decides to give Late Aruna Shanbaug's name to Nursing Training School, Thane. Our infinite salutes to her spirit !

चीन दौन्यात उद्योगपतींशी बैठका घेतल्यानंतर...
I am thankful to all the Chinese business giants for assuring to be a part of @ MakeInMaha Looking forward to welcome you all in Maharashtra!

कुंभमेळा तयारीचा आढावा घेतल्यानंतर..
Reviewed Mahakumbh preparation work like security, health, facilities in Nashik & assured all financial support from govt

Thanks China for the overwhelming response. It'll surely play an imp role in economic devpt of Maharashtra!
Reached Mumbai

माहिती आणि जनसंपर्क महासंचालनालयाद्वारे निर्मित

शासन आणि जनता यांच्यात संवाद दृढ करणारे...

सर्वत्र : सर्वोत्तम

लोकराज्य

४ लाख एप्प
४० लाख ग्राहक

لوكراجي
उर्दू लोकराज्य

एकायलाच हवा
दिलखुलास

@ २२८९

लाखो दर्शकांची थेट-भेट घडवून देणारे...
नाबाद... ७५८ भाग

बालमी रवांडीची
माहिती प्रवातीची
वेध अविळ्याचा

@ १ कोटी ६२ लाख

MAHARASHTRA
Ahead

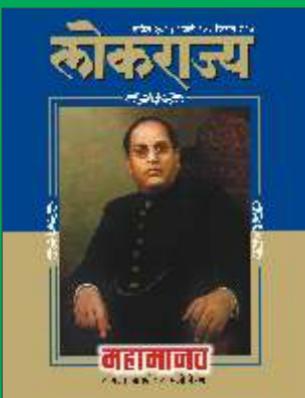
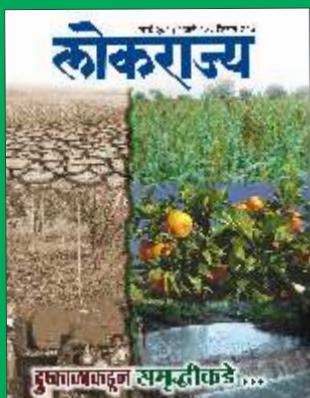
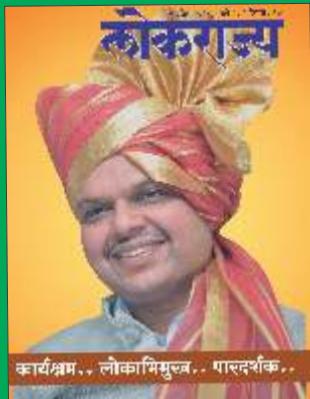
माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय

<https://dgipr.maharashtra.gov.in>

माध्यमे संवादाची : जनतेच्या विश्वासाची

प्रतिविंश बदलत्या महाराष्ट्राचे...

लोकभाज्य
लोकराज्य

प्रति/ TO

O.I.G.S. भारत सरकार सेवार्थ
लोकराज्य LOKRAJYA

प्रेषक / From

दिगंबर वा. पालवे

वरिष्ठ संचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय
महाराष्ट्र शासन, वरँक नं. ११, फ्री प्रेस जर्नल मार्ग, मुंबई ४०० ०२१

लोकराज्य हे मासिक महाराष्ट्र शासनाच्या वतीने मुद्रक व प्रकाशक चंद्रशेखर ओक, महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई यांनी एच. टी. मीडिया लि. प्लॉट नं. ६, टी. टी. सी. एम. आय. डी. सी. इंडिस्ट्रियल एरिया, दिवे, ठाणे-बेलापूर रोड, नवी मुंबई - ४०० ७०८ येथे मुद्रित करून माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२ येथे प्रसिद्ध केले.
मुख्य संपादक : चंद्रशेखर ओक